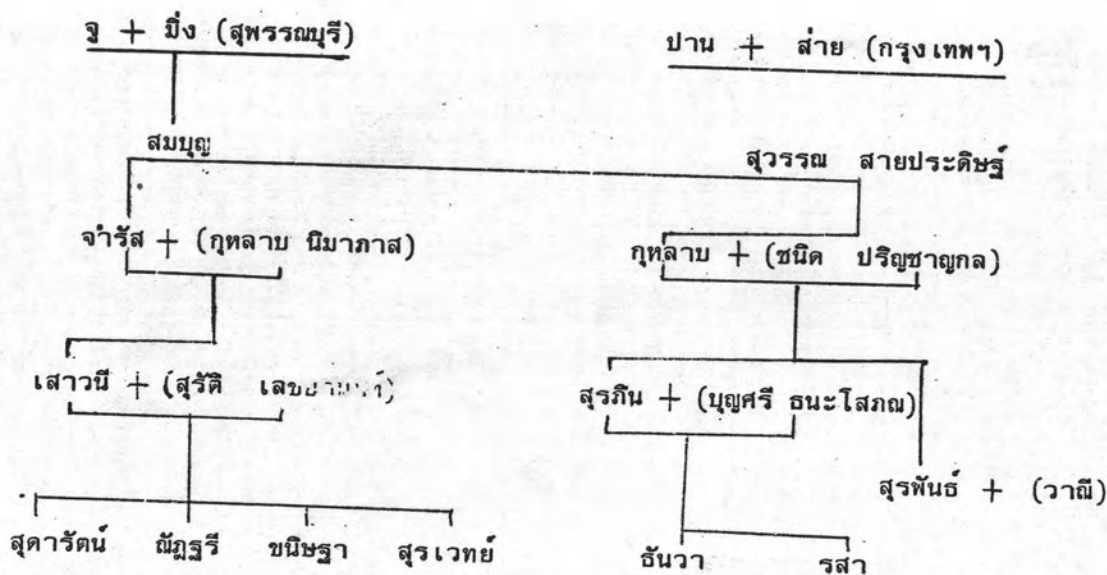

บทที่ 2

ประวัติส่วนตัวและประสบการณ์ชีวิตของกุหลาบ สายประดิษฐ์

เพื่อเป็นการปูพื้นฐานสู่ความเข้าใจแนวความคิดของกุหลาบ สายประดิษฐ์ จะขอกล่าวถึงภูมิหลัง ประวัติส่วนตัว และประสบการณ์ชีวิตของเขาเสียก่อน แล้วจึงจะก้าวไปสู่เรื่องแนวความคิดของกุหลาบอันเป็นประเด็นหลักของงานชิ้นนี้ต่อไป

ลำดับการสืบเชื้อสายครอบครัว

กุหลาบ สายประดิษฐ์ เกิดเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2448 ปีมะโรง ปลายสมัย ร.5 ที่กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของนายสุวรรณ (ชาวกรุงเทพฯ) และนางสมบุญ (ชาวนา จังหวัดสุพรรณบุรี) มีพี่น้อง 2 คนคือ ตัวของกุหลาบและพี่สาว

ชื่อนางจำรัส นิมาภาส (แก่กว่ากุหลาบ 3 ปี)¹ กุหลาบเสียชีวิตด้วยโรคปอดบวมและเส้นโลหิตตีบที่หัวใจ เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2517 ณ โรงพยาบาลบักกิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

เข้าโรงเรียนครั้งแรกเมื่ออายุ 4 ขวบ (พ.ศ. 2452) ที่โรงเรียนวัดหัวลำโพง จนจบชั้นประถมปีที่ 4 แล้วจึงเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนทหารเด็ก (ของพลกระหม่อมอักษฎางค์เคชาวุฒิ) ที่กรมหลวงนครราชสีมาตั้งขึ้น เป็นโรงเรียนประจำ สอนวิชาทั่วไปและวิชาทหาร กุหลาบเรียนอยู่ที่นี้เป็นเวลา 2 ปี เนื่องจากทางบ้านอยากให้กุหลาบใช้เวลาสำหรับเรียนวิชาทั่วไปมากขึ้น จึงได้ออกมาเข้าโรงเรียนเทพศิรินทร์จนจบชั้นมัธยม 8

ต่อมาครอบครัวของกุหลาบ ซึ่งมีพ่อแม่ พี่สาว และตัวของกุหลาบแยกบ้านออกมาอยู่ต่างหาก โดยมาเช่าห้องแถวของบ้านพระยาสิงหเสนีอยู่ที่ตรอกพระยาสุนทร แถวหัวลำโพง ระหว่างอยู่ที่นี้ พ่อของกุหลาบป่วยเป็นไขอยู่ 1 เดือน บุได้มารับตัวไปรักษาที่บ้านโดยหมอยาที่เป็นญาติกัน แต่บิดาของกุหลาบก็ต้องเสียชีวิต ขณะนั้นกุหลาบมีอายุได้ 6 ขวบ

หลังจากบิดาเสียชีวิต มารดาก็ส่งพี่สาวไปหัดละครรำและละครพูด ซึ่งต่อมาได้ใช้เป็นช่องทางขายมารดาหาเลี้ยงครอบครัวและส่งกุหลาบเข้าโรงเรียน ส่วนมารดาได้รับตัดเย็บเสื้อผ้าโดยเปิดร้านเย็บเสื้อที่บ้าน ต่อมาครอบครัวของกุหลาบได้ย้ายไปเช่าตึก

¹ บันทึกรของ พ.ญ. สุรภิน ธนะโสภณ (บุตรสาวของกุหลาบ) เล่าเอาไว้ว่า นายสุวรรณ บิดาของกุหลาบมีอาชีพเป็นเสมียนเอก ทำงานอยู่ที่กรมรถไฟกับผู้จัดการฝรั่งชื่อ "นายมิตไสว" บิดาของกุหลาบพูดภาษาอังกฤษได้ ป่วยเป็นไขและเสียชีวิตเมื่ออายุเพียง 35 ปี (ขณะนั้นกุหลาบอายุได้ 6 ขวบ) เมื่อเด็กกุหลาบอยู่กับพ่อแม่ พี่สาว ซึ่งรวมอยู่ในบ้านเดียวกับปู่และย่า (ชื่อ ดิษฐและสา) ปู่ของกุหลาบเป็นหมอยาตา (หมอสัมัยโบราณ) ปู่มีเรือนแฝดสองหลังอยู่ในตรอกพระยาสุนทรพิมล ใกล้หัวลำโพง เรือนหนึ่งใช้เป็นที่อยู่ของครอบครัว อีกหลังหนึ่งใช้เป็นที่อยู่ของคนใช้โรคตาบางคนที่มาจากต่างจังหวัด

แถวอยู่ที่ เชียงสะพานยศ เสและอยู่ที่นั่นจนถูกลาภจบจากโรงเรียนเทพศิรินทร์

ถูกลาภใช้ชีวิตนักเรียนที่เทพศิรินทร์ตั้งแต่ชั้นมัธยม 1 ถึงมัธยม 8 เพื่อนร่วมโรงเรียนในขณะนั้นได้แก่ ม.จ.อากาศคำเกิงฯ, สด ฤๅมระโรหิต, โชติ พรหมพันธุ์ (ยาขอบ) เป็นต้น และที่เทพศิรินทร์นี้เองที่ถูกลาภได้เริ่มฉายแววของนักเขียนนักหนังสือพิมพ์ในอนาคต โดยได้ร่วมกับ ม.จ.อากาศฯ และ สด ฤๅมระโรหิต ทำหนังสือ (พิมพ์ดีด) ชื่อ "ครูศาสนา" และ "ศรีเทพ" (ราวปี พ.ศ.2464-2467) อ่านกันเองในชั้นเรียนจนถูกครูจับได้ ปรากฏว่าครั้งหนึ่งครูหลวงสำเร็จวรรณกิจจับได้ ขณะกำลังสอนในชั้นว่านักเรียนกำลังอ่านอะไรกันอยู่และได้ยึดเอาหนังสือไป ต่อมาในวันรุ่งขึ้นจึงได้นำมาคืนพร้อมกับให้ เรื่องของหลวงสำเร็จวรรณกิจ เองนำมาลงในหนังสือที่ทำอ่านกันเองในชั้นด้วย

ขณะเรียนชั้นมัธยม 8 เมื่อ พ.ศ. 2468 ครูหลวงสำเร็จวรรณกิจได้ชวนถูกลาภเขียนลงในหนังสือของโรงเรียนชื่อ "แถลงการณ์ศึกษาเทพศิรินทร์" ที่นี้เองที่บทกวีซึ่งแสดงลักษณะของสามัญชนเรื่อง "ต้องแจวเรือจ้าง" ได้ปรากฏขึ้น เป็นครั้งแรก

ความหลงใหลใฝ่ฝันที่จะ เป็นนักประพันธ์ประกอบกับการได้สัมผัสกับบรรยากาศซึ่งมีตรสหายในช่วงเวลานั้นต่างมุ่งหวังที่จะ เป็นนัก เขียนที่มีชื่อเสียงในอนาคตนับตั้งแต่อยู่ในชั้นเรียนยอมให้ภาพของหนุ่มน้อยวัยเยาว์ผู้หนึ่งซึ่งหมกมุ่นอยู่กับงานขีด เขียน และ ได้จัดทำหนังสืออ่าน เล่นของตนเองอ่านกันในห้องเรียน

ต่อมาเมื่อถูกลาภจบชั้นมัธยม 8 แล้วก็ได้ตัดเขียนหนังสือส่งไปให้บิดยสารต่าง ๆ เพื่อเปิดสนามของตนให้กว้างขึ้น บทราฟึงถึงความหลังครั้งเยาว์วัยชิ้นหนึ่งจำลองภาพเหตุการณ์ช่วงนั้นออกมาได้อย่างดียิ่ง

เมื่อมีนักเขียนรุ่นเยาว์เต็มไปดด้วยความกระตือรือร้นที่จะแต่งหนังสือไปมาสู่หาสนทนาด้วยและเมื่อเขากลับไปแล้ว ในบางครั้งคราวก็ชวนให้ข้าพเจ้าระลึกถึงเวลาอันยากลำบากของนักเขียนรุ่นเยาว์กลุ่มหนึ่งในสมัย 30-35 ปีมาแล้ว ที่ต้องการจะบุกเบิกทางไปสู่การมีอาชีพ เป็นนักประพันธ์ ข้าพเจ้าระลึกเห็นพวกเขาบางคนตั้งแต่ยังเรียนหนังสืออยู่ชั้นมัธยมปลาย ซึ่งในกระเป๋าสี้อชดกระดุมทองเหลืองห้าเม็ดของเขามีเรื่องชวนหัวสั้น ๆ อยู่สี่ห้าชิ้นที่เขาเองคิดว่าเป็น

เรื่องชวนขันอย่างวิเศษและบางทีก็มีข่าวเบ็ดเตล็ดต่างประเทศสั้น ๆ สองสาม
 ขึ้นที่ต้องการเวลาแปลอันยาวกว่าจะเสร็จ เพราะมีคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่เราไม่
 รู้ความหมายเคลื่อนไปหมด ไปเดินท่อม ๆ อยู่แถวหน้าประตูโรงพิมพ์หนังสือ
 "พิมพ์ไทย" คุราครุฑซึ่งอยู่ทางหลังวัดเทพศิรินทร์ ครั้นกลับมาพบเพื่อนฝูงที่
 อยากรจะเป็นนักเขียนเหมือนกันรอคอยฟังข่าวความสำเร็จหรือความล้มเหลวของ
 เขาในการเข้าไปพบเจ้าหน้าที่ของโรงพิมพ์อยู่ และเมื่อถูกรุมถามข่าวอย่างคั้น
 เค้นจากมิตร เขาก็ส่ายหน้าและตอบเสียงอ่อย ๆ ว่า เขายังไม่ได้เข้าไป
 ทรอก เพราะเขารู้สึกขยาดความใหญ่โตโอโง่งของโรงพิมพ์นั้น ทั้งที่หน้าประตู
 ใหญ่ทางเข้าโรงพิมพ์ก็มีแขกยามผู้มีหน้าที่ไม่แสดงความเป็นมิตรยืนเฝ้าอยู่
 พวกเพื่อนฝูงต่างก็แสดงความเห็นใจและปรกษาคถลงกันว่า เขาควรจะไปใหม่
 ในวันรุ่งขึ้น โดยพวกเพื่อนสามสี่คนจะไปเป็นเพื่อนเขาและไปส่งเขาที่หน้าโรง
 พิมพ์ ในวันรุ่งขึ้นเขาค้นหาแขกยามไปได้ เขาหายสับสนเข้าไปไม่นานนักก็กลับออก
 มา หน้าตาของเขาเอิบอิ้ม เขารายงานต่อเพื่อนฝูงว่า เขาได้พบท่านผู้หนึ่งแถวที่
 ทการหนังสือพิมพ์ เขาก็ได้มอบเรื่องให้ เขาไม่ทราบที่ท่านผู้นั้นเป็นใคร มีตำแหน่ง
 อะไร เมื่อถูกถามว่าเขาไม่ได้พบกับท่านบรรณาธิการทรอกหรือ เขาส่ายหน้าและ
 แสดงสีหน้าว่าเป็นข้อถามที่ไม่พึงถาม เขารู้สึกว่าท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยนั้น
 เป็นคนใหญ่โตเกินที่พวกเขาไม่ควรจะคิดอ่านเข้าไปขอพบ

ในบางคราวพวกเขาบางคนก็ส่งบทกวีที่เป็นโคลงหรือกลอนสั้น ๆ ไปยังหนังสือ
 พิมพ์ "ภาพยนตร์สยาม" โดยทางไปรษณีย์... บางทีก็ส่งเรื่องชวนหัวหรือ
 ความรู้เบ็ดเตล็ดไปยังหนังสือพิมพ์ "นักเรียน"... นักเขียนรุ่นเยาว์เหล่านั้นก็มี
 ภาระที่จะต้องซื้อหนังสือพิมพ์ที่ตัวได้ส่งเรื่องไปจนกว่าจะพบว่าเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ
 ที่ส่งไปนั้น เขาลงพิมพ์ให้แล้ว หรือจนอ่อนใจและแน่ใจว่าเขาคงจะไม่ลงพิมพ์
 ส่วนคำเรื่องนั้นไม่ต้องเอ่ยถึง การส่งเรื่องไปให้หนังสือพิมพ์ในเวลานั้นประสงค์
 แต่จะให้เรื่องได้ลงพิมพ์เท่านั้น ลักษณะทั่วไปของนักเขียนเวลานั้น เป็นนักเขียน
 สมิครเล่น การเขียนหนังสือเป็นการเขียนเพื่อเกียรติและเพื่อความบันเทิงใจ
 มิใช่เป็นวิชาชีพ สนามที่นักเขียนรุ่นเยาว์จะใช้ฝึกเขียนนวนิยายนั้นกล่าวได้ว่า
 ไม่มี มีแมกกาซีนรายเดือนอยู่ฉบับสองฉบับ แต่สำหรับนักเขียนรุ่นเยาว์แล้วการ
 ที่จะส่งนวนิยายเรื่องแรก ๆ ของเขาไปยังแมกกาซีนดังกล่าวนี้ เขารู้สึก
 เหมือนหนึ่งพยายามไปเด็ดดอกฟ้า ซึ่งเป็นของอยู่สุดเอื้อม²

²

ศรีบูรพา, "ประสบการณ์ของนักเขียนผู้หนึ่ง," สารสาร (5 กันยายน 2501).

หาอ่านได้ใน กุหลาบ สายประดิษฐ์ เรื่องของเขาและศรีบูรพากับบทประพันธ์ในบรรณพิภพ

(กทม.: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2529), หน้า 85-87.

ความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะ เป็นนักประพันธ์ของกุหลาบในวัยเยาว์นั้น เรา จะเห็นได้จากบทความซึ่งเสมือนคำตอบต่อบรรดาผู้ที่อยากจะเป็นนักเขียนรุ่นใหม่ ๆ ดังนี้

"...เมื่อข้าพเจ้าจะริเริ่มการแต่งหนังสือ หรืออยากเป็นนักประพันธ์นั้น ข้าพเจ้าก็ลงมือประพันธ์ทีเดียว กำลังปรารถนามีอยู่แรงกล้า จนไม่ต้องรีรอ ที่จะสอบสวนว่าข้าพเจ้าจะเป็นนักประพันธ์ได้หรือไม่ และจะเป็นได้โดยวิธีใด ข้อรำพึงของข้าพเจ้าในเวลาแรกเริ่มนั้น มีอยู่แต่ข้อเดียวว่า โฉนข้าพเจ้าจะ ได้รับโอกาสให้ได้ออกสนามทดลองฝีมือการประพันธ์"³

ในราวปี พ.ศ.2468 หลังจากที่จบจาก เทพศิรินทร์แล้ว กุหลาบก็ได้เข้า เรียนกฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมอยู่พักหนึ่ง แต่ในขณะนั้น เขา เห็นว่าวิชากฎหมาย เป็นวิชาที่ไม่มีเสน่ห์ แห่งแล้ง ไม่มีชีวิตชีวาเสียเลย กุหลาบจึง ได้กระโจนเข้าสู่มหาสมุทรแห่งวรรณกรรมอย่างจริงจังเรื่อยมา⁴

3

ศรีบูรพา, "บรรณพิภพของเรา" จาก อังอร, นิทรา-สายัณห์ ฉบับ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2488 หน้า ก-ฐ. หาอ่านได้ใน กุหลาบ สายประดิษฐ์, เรื่องของเขา..., หน้า 179-180.

สุภา ศิริมานนท์ ได้ให้ข้อคิดที่น่าสนใจและน่าบันทึก เป็นข้อสังเกตไว้ตรง นี้ว่า "ความเป็นนักหนังสือพิมพ์ของคุณกุหลาบ เริ่มต้นมาจากการประพันธ์ เพราะวง การหนังสือพิมพ์ของไทยในยุคสมัยนั้นยังเป็น เสมอเพียงวงงานเล็ก ๆ จะถือเอาเป็น อาชีพจริงจังอะไรไม่ได้ ผู้ที่ก้าวเข้าสู่โลกของการประพันธ์ตลอดจนผู้ที่ได้ก้าวเลยไป สู่โลกของหนังสือพิมพ์ในกาละ ต่อมาก็ล้วนแล้วแต่บุคคลผู้ซึ่งมีจิตใจพิศมัยและลุ่มหลงใน เสน่ห์ของโลกหนังสือทั้งสิ้น" คัดจาก สุภา ศิริมานนท์, "ศรีบูรพา นักหนังสือพิมพ์ จากตำนานสุภาพบุรุษ," บ้านไม่รู้โรย ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (มีนาคม 2531), หน้า 56.

4

ศรีบูรพา, "คิดถึง ป.บูรณศิลปิน," แต่ผู้ที่จากไป หนังสือที่ระลึกในงาน ฌาปนกิจศพ ป.บูรณศิลปิน (19 ธันวาคม 2496), หน้า 100-109.

ในเวลานั้นกุหลาบได้หัดเขียนหนังสือส่งไปให้ที่ต่าง ๆ อยู่ระยะหนึ่ง ดังคำกล่าวของกุหลาบเอง ดังนี้

มีผู้แนะนำข้าพเจ้าให้ไปฝากตัวกับ "แก้วกาญจนา" ซึ่งในเวลานั้นกำลังเขียนภาพยนตร์เรื่องชื่ออยู่ในหนังสือ "ภาพยนตร์สยาม" ข้าพเจ้าใคร่จะได้โอกาสออกสนามในหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ข้าพเจ้าจึงข้ามแม่น้ำไปหา "แก้วกาญจนา" ณ บ้านสวนของท่านผู้นั้น และข้าพเจ้าก็ได้มีโอกาสให้ทดลองเขียนภาพยนตร์เรื่อง "ลมสลาดัน" อยู่หลายตอน ต่อจากนั้น ข้าพเจ้าก็ได้ไปร่วมงานประพันธ์อยู่ในสำนักของ "ศรีเงินยวง"... และ ณ ที่นั้น ข้าพเจ้าก็ลงมือประพันธ์หนังสืออ่านเล่นเป็นเล่ม ๆ ออกขายทีเดียว แต่ก็ เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ ราคาเล่มละ 20-25 สตางค์เท่านั้น และหลังจากนั้น ข้าพเจ้าก็ออกเตร็จเตร่ไปในบรรณพิภพ และเขียนหนังสือทั่วไปไม่เลือกว่าประเภทใด เรื่องอ่านเล่นก็มี เรื่องการค่อยมวยก็มี ลำตัดก็มี จนกระทั่งมีผู้มาขอให้แต่งใบเขียนชื่อกลอนก็เอา และหนังสือที่แต่งนั้นที่แต่งแล้วได้สตางค์ก็มี และไม่ได้เลยก็มาก ในเวลานั้นความประสงค์มีอยู่ว่า ขอให้ได้ออกเขียนหนังสือออกมาเท่านั้น⁵

ในระยะนั้นกุหลาบได้ร่วมทำงาน หนังสือพิมพ์กับเพื่อน ๆ และได้ใช้วิชาความรู้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษถ่ายทอดให้แก่ผู้สนใจภาษาอังกฤษ ณ สถาบันสอนหนังสือไทยและอังกฤษของคุณแดงโม วันทิมพ์ชื่อ "โรงเรียนรวมการสอน" โดยกุหลาบใช้เวลาเขียนสอนภาษาอังกฤษอยู่ที่นี้ คุณแดงโมพิจารณาเห็นว่ายังมีผู้สนใจภาษาอังกฤษจึงได้ก่อตั้ง "สำนักรวมการแปล" โดยมีครูโกศล (บุญเต็ม) โกมลจันทร์ "ศรีเงินยวง" เป็นผู้จัดการ และที่นี้เอง ครูโกศล เป็นผู้ตั้งนามแฝงอันก้องระบือไกลในกาลต่อมาให้แก่กุหลาบว่า "ศรีบูรพา"⁶ งานของกุหลาบช่วงนั้นส่วนมากลงใน "สนามไมตรี"

5

ศรีบูรพา, "บรรณาธิการของเรา," เรื่องของเขาและศรีบูรพากับบทประพันธ์
ในบรรณพิภพ, หน้า 180.

6

ประกาศ วิชาสารณ, สุภาพบุรุษนักประพันธ์ (กทม. : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2531), หน้า 16.

แต่เนื่องด้วยงานในฐานะครูไม่อาจจะได้รับ เงิน เดือน เต็ม เบ็ด เต็ม หน่วยนัก เพราะนักเรียนที่มาเรียนด้วยบ้างก็ผ่อนชำระค่าเรียนหรือบ้างก็ไม่ชำระค่าเรียนเลย ทำให้ครูกุหลาบและเพื่อน ๆ ต้องใช้เวลาว่างนึก ๆ หน่อย ๆ "บ่น" เรื่องส่งไปจ่าย จนก่อให้เกิดความเวทนาในจิตใจของคุณแดงไม่เป็นที่ยิ่ง ทั้ง ๆ ที่คุณแดงไม่ก็ทราบดีว่าฐานะของสมาชิกแห่ง "ร.ร.รวมการสอน" และ "สำนักรวมการแปล" ในขณะนั้นถึงจะไม่มีใครอยู่ในภาวะเดือดร้อนลำบาก มีบ้านช่อง บิคา มารดา หรือผู้ปกครองซึ่งพอจะช่วยเกื้อกูลได้ บางคนมีบิดาซึ่งมีบรรดาศักดิ์ตั้งแต่ชั้นท่านขุนกระทั่งเจ้าคุณ แต่ทว่าทุกคนดูเหมือนจะมีอุดมคติตรงกันคือไม่หวังเบียดเบียนผู้ปกครอง จะต้องพึ่งวิชาความรู้ และน้ำพักน้ำแรงของตนเอง ด้วยเหตุนี้ คุณแดงไม่และสมาชิกจึงตกลงกันออกนิตยสารรายทศฉบับหนึ่งใช้ชื่อว่า "สาสน์สหาย" มีขนาด 8 หน้ายก ฉบับหนึ่ง ๆ มีหนังสือประมาณตั้งแต่ 6 ยกถึง 8 ยก จำหน่ายในราคาฉบับละ 30 สตางค์ นักเขียนซึ่งประจำทำงานกันจริง ๆ ในสำนักงานมี 4 คนคือ กุหลาบ, ชะเอม อันตรเสน, มาลัย ชูพินิจ และ จรัญ วุฒาทิพย์ นิ่งทำงานอยู่ที่ "สาสน์สหาย" จนใกล้ค่ำแล้วจึงพากันไปสอนที่โรงเรียนรวมการสอน เว้นวันเสาร์-อาทิตย์ที่ไม่ต้องไปสอนก็นิ่งทำงานกันที่สำนักงานจนถึง 20:00-21:00 น. ทุกวัน หลังจากนั้นประมาณ 9 เดือน "สาสน์สหาย" ก็ยุติลง⁷

ต่อมา กุหลาบได้เข้าทำงานระยะสั้น ๆ กับนิตยสาร "เสนาศึกษาและแม่วิทยาศาสตร์" ของโรงเรียนนายร้อยฯ ซึ่งยุคนั้นมี พ.อ.หลวงสารานุประพันธ์ เป็น

7

เรียบเรียงจากจดหมายของจรัญ วุฒาทิพย์ ที่มีถึงประกาศ วัชรารักษ์
หาอ่านได้ใน ประกาศ วัชรารักษ์, สุภาพบุรุษนักประพันธ์, หน้า 66-77.

บรรณาธิการ ส่วนตัวกุหลาบทำหน้าที่ผู้ช่วยบรรณาธิการ⁸ จนได้เงินเดือนเต็มทีอีกไม่ได้ เพราะไม่ได้เป็นนายทหาร ระหว่างทำงานอยู่ที่นี้ก็ได้พบทำที่วาง เชื่องของนายทหารสมัยนั้นต่อผู้ทำงานที่เป็นพลเรือน

ระหว่างที่เงินเดือนถูกกดเพราะไม่ได้เป็นนายทหาร กุหลาบได้สมัครสอบเป็นผู้ช่วยล่ามที่กรมแผนที่ สอบได้ที่ 1 แต่ถูกเรียกไปต่อรองเงินเดือนจากอัตราที่ประกาศไว้เดิม โดยเจ้าหน้าที่กรมแผนที่อยากจะให้คนอื่นที่สอบได้ที่ 2 ซึ่งเป็นลูกของผู้ที่มีบรรดาศักดิ์ หรือนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ได้ตำแหน่งนี้ เมื่อถูกต่อรองเป็นครั้งที่ 2 กุหลาบก็แน่ใจว่าเป็นการกีดกันและเล่นพรรคพวก ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่คิดจะทำราชการอีก

8

ตรงส่วนนี้ มีผู้กล่าวเอาไว้ไม่ตรงกัน กล่าวคือ

ยศ วัชรเสถียร, ได้บันทึกไว้ว่า พ.ท.พระพิศิษฐ์พจนานการ เป็น บ.ก. และกุหลาบเป็นผู้ช่วยฯ ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยน บ.ก. เป็น พ.ท.หลวงสารานุประพันธ์ กุหลาบจึงได้ลาออก ดูรายละเอียดในยศ วัชรเสถียร, กุหลาบ สายประดิษฐ์ : ศรีบูรพา ที่ข้าพเจ้ารู้จัก (กทม. : สักดิ์โสภากาการพิมพ์, 2525), หน้า 56-62.

ส่วน คุณ ประภาวิวัฒน์ กล่าวไว้ว่า "ครั้งนั้นคุณกุหลาบทำงานเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการของนิตยสารเสนาศึกษา ตัวบรรณาธิการตามทางการนั้นคือ พระวิทวัสวรรณยุทธ แต่ความจริงแล้วคุณกุหลาบเป็นผู้ดำเนินงานทั้งสิ้น นับตั้งแต่การเลือกสรรเรื่องที่มีผู้ส่งเข้ามา วางหน้า ตรวจรูป เขียนหน้า บรรณาธิการและอย่างอื่น ๆ" ดู คุณ ประภาวิวัฒน์, "กุหลาบ สายประดิษฐ์ กับคณะนักประพันธ์กลุ่ม "สุภาพบุรุษ" ใน โลกหนังสือ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤศจิกายน 2521), หน้า 72.

ธนวนต์ จานุประยูร ("สนาลัย") เล่าเอาไว้ว่า "หลังจากสำนักรวมการแปล เลิกล้มไปแล้ว ปรากฏว่ากุหลาบไปทำงานประจำอยู่ที่หนังสือรายเดือนเสนาศึกษาของกรมยุทธศึกษา ซึ่งมีพระพิศิษฐ์พจนานการ บิดาของ "ป.อินทรปาลิต" เป็นบรรณาธิการต่อจากหลวงสารานุประพันธ์" ดู โลกหนังสือ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤศจิกายน 2521), หน้า 45.

การทำเสนาศึกษา มีเพียงคัดเรื่องนำมาลงแต่ละฉบับ ตรวจรูปที่ออก
เดือนละเล่ม ทำให้มีเวลาเหลือว่างมาก เขาจึงคิดทำนิตยสารขนาดเล็ก (ขนาด
16 หน้ายก หน้า 14-15 ยก) เป็นของเขาเอง โดยใช้เงินที่เก็บออมไว้เป็นทุน
เริ่มต้น โดยจ้างเขาพิมพ์ จึงนำความคิดนี้ไปปรึกษาหารือกับ อบ ไชยวสุ ซึ่งใน
ขณะนั้นยังยึดอาชีพเป็นครูอยู่ ปรากฏว่าครูอบ ไชยวสุ ให้ความอนุเคราะห์ให้ยืม
สถานที่บนถนนจักรพงษ์ เยื้องวัดชนะสงครามหรือเยื้องที่ว่าการอำเภอพระนคร (ใน
ปัจจุบันเป็นบีเอ็มน้ำมัน) เป็นสำนักงานเพื่อออกหนังสือรายักษ์ "สุภาพบุรุษ" (มีกฤตลาบ
เป็น บ.ก.) และจัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรนิติ บางขุนพรหม ของคุณวารกิจบรรตาร (พงษ์
รุ่งควร) นี้เองเป็นที่มาของกลุ่มนักประพันธ์ นักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงแห่งยุค คือ
"คณะสุภาพบุรุษ" เหตุที่ "คณะสุภาพบุรุษ" ได้รับการบันทึกอยู่ในหน้าหนึ่งของประวัติ
ศาสตร์การประพันธ์ ก็เพราะนักเขียนในคณะได้มีบทบาทสำคัญต่อวงการหนังสือพิมพ์และ
วรรณกรรมไทยในต่าง ๆ ในเวลาต่อมา และมีลูกศิษย์ลูกหามากมายสืบมาแม้ในปัจจุบัน

"คณะสุภาพบุรุษ" ประกอบด้วย ⁹

1.	กฤตลาบ	สายประดิษฐ์	นามแฝง	ศรีบูรพา, ชื่นใจ, อิสสรชน ฯลฯ
2.	มาลัย	ชูพิณิจ	"	ม.ชูพิณิจ, เรียมเอง, แม่นงค์
3.	อบ	ไชยวสุ	"	ฮิวเมอริสต์, ร่ม ทับทิมดี
4.	ระคน	เอกะนันท์	"	ภูคบอย
5.	อุเทน	พุลโกศา	"	ช่อมาลี, นายด้วย ดีแปลง
6.	โชติ	แพร่พันธ์	"	ยาขอบ
7.	บุญทอง	เลชะกุล	"	วรมิตร
8.	สนิท	เจริญรัฐ	"	ศรีสุรินทร์
9.	สุดใจ	หฤทธิสาสิกร	"	บุศราคัม
10.	จรัญ	วุธาทิตย์	"	ร. วุธาทิตย์

9

ดูรายละเอียดได้จาก ประกาศ วัชรภรณ์, สุภาพบุรุษนักประพันธ์, หน้า

นอกจากนี้ยังมีผู้รับ เชิญมาร่วมงานและ เขียนใน "สุภาพบุรุษ" อย่างจริงจัง
อีก 8 คนได้แก่

1.	ท่านขุนจงจัดนิสัย	นามแฝง	(ไม่ปรากฏ)
2.	ชิต บุรทัต	"	แมวคราว, เจ้าเงาะ
3.	หอม นิลรัตน์	"	คนสำคัญในวงงานหนังสือพิมพ์
4.	เสนอ บุญเกียรติ	"	แสงบุทสัน, กิตติศัพท์
5.	ฉุน ประภาวิวัฒน์	"	นวนาค
6.	สถิตย์ เสมานิล	"	นายอู่
7.	ทโยม ไโรจนวิภาค	"	รุ่งแสง, งามพิศ
8.	ทัศน์ เนตรรังษี	"	พ.เนตรรังษี, พ.ช.

นิตยสาร "สุภาพบุรุษ" รายบ้กษผลิตออกมามากับแรก 1 มิถุนายน 2472 มี
กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นผู้ก่อตั้งและบรรณาธิการ จากบันทึกของ อ.สุภา ศิริमानนท์
เราได้ทราบว่า นิตยสาร "สุภาพบุรุษ" มีชื่อเสียงหอมกลบในประพันธ์พิภพไทย แต่ก็
เสมือนดั่งนิตยสารอื่น ๆ ของยุคทุนนิยมในแง่ที่ว่า แม้จะเป็นนิตยสารซึ่งเสนอมทประพันธ์
ดีวิเศษเท่าใด แต่ถ้าหากการบริหารงานล้มเหลวหรือไม่ประสาทย่อมจะตั้งอยู่ไม่ได้
นิตยสาร "สุภาพบุรุษ" ก็หนีกฎข้อนี้ไม่พ้น¹⁰

หนังสือ "สุภาพบุรุษ" รายบ้กษอยู่ได้ไม่นานก็เลิกล้มไป กุหลาบหันไปทาง
หนังสือพิมพ์ เริ่มต้นด้วย หนังสือพิมพ์ "บางกอกการเมือง" ซึ่งเปลี่ยนเจ้าของจาก
นายอุทัย เทพหัสดิน ณ อยุธยา ไปเป็นของ นายแช เศรษฐบุตร กุหลาบและคณะ
ของเขาซึ่งประกอบด้วย มาลัย ชูพินิจ, สนิท เจริญรัฐ, เฉวียง เศวตะทัต ทำ

อยู่ที่นี้ไม่มากนักก็ได้รับการชักชวนให้ไปทำหนังสือพิมพ์รายวันซึ่งออกใหม่ ชื่อ "ไทยใหม่"
ซึ่งมี นายเด็ก โกลเมศ เป็นนายทุนผู้ถือหุ้นใหญ่ของบริษัท¹¹

อ. สุภา ศิริमानนท์ ให้ข้อสังเกตว่า การร่วมกัน "คบเท้าลาออก" จาก
"บางกอกการเมือง" และ "ไทยใหม่" ของกุหลาบและคณะของเขา มีสาเหตุมาจาก
อำนาจกดดันแห่ง "ความเป็นเจ้าของ" ของหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของ
กิจการหนังสือพิมพ์ในระบบทุนนิยมชั้นเริ่มต้น แต่อย่างไรก็ตาม การถอนตัวจาก "บางกอก
การเมือง" และ "ไทยใหม่" กลับช่วยส่งเสริมชื่อเสียงให้กับกุหลาบและคณะสุภาพบุรุษ¹²
ให้โด่งดังมากกว่าแต่ก่อนมาก

ในช่วงระยะเวลาที่คาบเกี่ยวกันนั้น, ทันทีที่กุหลาบอำลาจาก "ไทยใหม่" นาย
ทุนเจ้าของค่าย "ศรีกรุง" ได้เชื้อเชิญให้เขามาอยู่ด้วยโดยเสนอเงินเดือนให้ 150 บาท
เท่ากับที่ได้จาก "ไทยใหม่" หน้าที่ของกุหลาบก็คือ เขียนบทความทางการเมือง แต่
กุหลาบก็อยู่ที่ "ศรีกรุง" ได้เพียง 2-3 เดือนเท่านั้นก็ลาออกไป ด้วยเหตุที่เขาเห็นว่า
ตนเองไม่ได้ทำงานเป็นประโยชน์อะไรให้ โดยจะกินเงินเดือนเปล่า ๆ ก็ยอมไม่เป็นที่ภูมิใจ
เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ น.ส.พ. "ศรีกรุง" ต้องถูกสั่งยึดใบอนุญาต เพราะบทความ

11

จาก "ศรีบูรพา" จากความทรงจำของเพื่อนนักเขียนนักหนังสือพิมพ์ร่วมยุค
ร่วมสมัย คุยกับ ธนวนต์ จาคูประยูร อดีตบรรณาธิการ "สยามนิกร" ผู้ใช้นามปากกา
"ธนาลัย", โลกหนังสือ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤศจิกายน 2521), หน้า 45.

12

สุภา ศิริमानนท์, "ศรีบูรพา นักหนังสือพิมพ์จากตำนานสุภาพบุรุษ," หน้า 58-
59.

ของกุหลาบชื่อ "มุษยภาพ" เป็นครั้งแรกในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีการปิดและ
 13
 ยึดใบอนุญาตหนังสือพิมพ์

13
 ดูรายละเอียดได้ใน ยศ วัชรเสถียร, กุหลาบ สายประดิษฐ์ : ศรีบูรพา
ที่ข้าพเจ้ารู้จัก, หน้า 10-22. ธนวนต์ จาคูประยูร "บทความเรื่อง "มุษยภาพ"
 ของกุหลาบใน "ไทยใหม่" ไม่เป็นที่พอใจของนายทุนใหญ่ ทำให้กุหลาบกับคณะของ
 เขาต้องลาจาก "ไทยใหม่" ไปเป็นคนว่างงานตามระเบียบ แต่กุหลาบยังมีโอกาส
 ได้ไปเขียนบทความเรื่อง "มุษยภาพ" ของเขาต่อในหนังสือพิมพ์รายวัน "ศรีกรุง"
 จนจบ ความจริงบทความเรื่องนี้ก็ไม่ใช่เรื่องรุนแรงอะไร เป็นการระบายอารมณ์
 ของคนรุ่นหนุ่มคนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งควรจะถือเป็นของธรรมดา และผู้อ่านทั่วไปก็ไม่รู้สึก
 ว่าเป็น "การปลุกระดมมวลชน" เหมือนคนสมัยปัจจุบันชอบกล่าวหากัน..." ดู
โลกหนังสือ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2, หน้า 45. แต่อย่างไรก็ดี สุภา ศิริमानนท์ ได้ให้
 ทศนะเอาไว้ว่า "บทความที่นับว่าเด่นอย่างยิ่งของคุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ ในระยะ
 นั้นคือ บทความที่ชื่อ มุษยภาพ ลงพิมพ์อยู่ในหนังสือพิมพ์รายวัน ศรีกรุง พอลง
 ไปได้เพียง 2 หรือ 3 ตอน หนังสือพิมพ์ ศรีกรุง ก็ถูกสั่งปิดเพราะบทความนี้ บทความ
 ความเรื่อง มุษยภาพเป็นบทความที่คุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ เขียนไม่จบทั้งชุดตาม
 ที่ตั้งใจ พื้นฐานของบทความชุดนี้ ชื่อของมันก็ดูเหมือนจะบอกให้ทราบได้ชัดเจนอยู่แล้ว
 เหมือนกัน เนื้อหาสาระของมัน เป็นเสียงอุทธรณ์จากดวงใจของผู้ซึ่งปรารถนาจะสร้าง
 สรรค์ความเป็นธรรมแห่งสังคม และปรารถนาจะทำลายล้างความเหลื่อมล้ำค่าสูงอัน
 อยุติธรรม ระยะกาลตอนนั้น เป็นปลายยุคสมัยของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์" ดู
 สุภา ศิริमानนท์, "ความทรงจำ. ชีวิตและการต่อสู้ของกุหลาบ สายประดิษฐ์."
โลกหนังสือ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤศจิกายน 2521), หน้า 66.

ช่วงขณะนั้น กุหลาบได้เข้าทำนิตยสารรายสัปดาห์ฉบับหนึ่งชื่อ "ผู้นำ" ซึ่งเป็นนิตยสารขนาดย่อม ๆ ใช้ทุนน้อย เป็นศูนย์รวมของเพื่อนฝูงกลุ่มสุภาพบุรุษ แต่กุหลาบไม่ได้เป็นบรรณาธิการ (ตัวบรรณาธิการคือ ทองอินทร์ พุฒยเสนา) นิตยสารรายสัปดาห์ "ผู้นำ" มีลักษณะแตกต่างไปจากนิตยสารที่มักจะจัดทำกันตามธรรมดาในแง่ที่ว่า นอกจากจะให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านแล้ว "ผู้นำ" ยังมีข้อเขียนประเภทสารคดีในทำนองให้ความคิด รวมตลอดทั้งข้อเขียนในลักษณะบทนำเป็นการพิเศษเฉพาะอีกด้วย ภาษาที่ใช้บางครั้งก็แกร่งกร้าวท้าวหาญ เนื้อหาสาระก็แฝงฝังไว้ด้วยการเรียกร้องและยืนยันในแง่เสรีภาพ ทั้งนี้เพราะระยะเวลาตอนนั้นคาบเกี่ยวอยู่กับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ผู้เขียนก็ลี้ภัยไปแล้วไปด้วยนักเขียนมือชั้นหนึ่งแห่งคณะสุภาพบุรุษ รวมทั้งคนรุ่นใหม่อื่น ๆ ที่เข้าร่วมสมทบเพิ่มขึ้น¹⁴

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ระหว่างที่เขียนอยู่กับนิตยสารรายสัปดาห์ "ผู้นำ" นี้เอง ได้เริ่มมีการก่อตั้งหนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" ขึ้น เจ้าของทุนแห่งหนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" ในสมัยเริ่มก่อตั้งยุคแรกคือ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ (ต่อมาได้เปลี่ยนฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็นกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) ทรงชวนกุหลาบไปทำ น.ส.พ. "ประชาชาติ" โดยทรงมอบให้เข... ณาธิการรับผิดชอบและทรงสนับสนุนความคิดในทางประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ กล่าวได้ว่า ม.จ.วรรณไวทยากร ทรงสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

"หนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" เป็นอีกฉบับหนึ่งที่ประสบความสำเร็จอย่างใหญ่หลวงเป็นประวัติการณ์ นับตั้งแต่เริ่มออกจำหน่าย ชื่อเสียงของหม่อมเจ้า

วรรณไวทยากร บอกกับชื่อเสียงของคณะสุภาพบุรุษคือพื้นฐานสำคัญแห่งความสำเร็จ
ดังกล่าวนี้ ความคิดในการจัดโครงสร้างของหนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" เป็นความ
คิดร่วมกันทั้งของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร และของคุณกุหลาบกับคณะสุภาพบุรุษ..."¹⁵

"สิ่งที่ทำความภูมิใจให้แก่กุหลาบ ก็คือการเขียนบทนำคำทักท้วงการบิดสภาพผู้แทน
ราษฎร ที่พระยามโนปกรณัม นายกรัฐมนตรีคนแรกได้กระทำลงไปนั้น ว่าเป็นการ
ละเมิดรัฐธรรมนูญ กุหลาบต่อสู้เรื่องนี้อย่างเข้มแข็ง จนกระทั่งพระยามโนปกรณัม
ยอมรับผิดและจะปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ แต่พระยาพหลฯ ใช้อำนาจยึดอำนาจกลับคืนไป
เสียก่อน ต่อมาอีกประมาณ 4 เดือน ก็เกิดกบฏวรวงศ์..."¹⁶

หนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" มีกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นหัวหน้าคุมกอง
บรรณาธิการ ในตำแหน่งบรรณาธิการ (ไม่มีตำแหน่งผู้อำนวยการอย่างหนังสือพิมพ์
ปัจจุบัน) ผู้ร่วมในกองบรรณาธิการ มี

1. สนิท เจริญรัฐ	มีหน้าที่เขียนบทความทางการเมืองที่เรียก
ว่า "บทนำของหนังสือพิมพ์" ช่วยแบ่ง
เบาภาระของ บ.ก.
2. คำรិត บัณฑิต	มีหน้าที่เขียนบทนำเช่นเดียวกัน
3. เฉวียง เสวตทัต	หัวหน้าข่าวในประเทศ
4. มาลัย ชูพินิจ	เขียนนวนิยายและควบคุมคอลัมภ์ันเทิง
เบ็ดเตล็ด
5. โชติ แพร่พันธุ์	เขียนนวนิยายและควบคุมการโฆษณาสินค้า

15

เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

16

ส่วนนี้เป็นถ้อยคำของ ธนวนต์ จาตุประยูร ดู โลกหนังสือ ปีที่ 2
ฉบับที่ 2 (พฤศจิกายน 2521), หน้า 46.

6. ร.ต. ทองอิน บุญเสนา	เขียนนวนิยาย
7. ป๋วน บุรณศิลป์	
8. มาโนช วุฒาทิพย์	แปลข่าวโทรเลขต่างประเทศ
9. เฉวียง บุญเกียรติ	แปลเรื่องสารคดีจากนิตยสารภาษาอังกฤษ
10. ต่วน บุญชูช่วย	นักข่าวและช่างภาพ
11. ยศ วัชรเสถียร	หาข่าวและเขียนนวนิยาย

ส่วนท่านวรรณ (ม.จ.วรรณไวทยากร) เขียนบทความโดยใช้พระนามว่า "วรรณไว"

ในช่วงเวลาระหว่างนี้ กุหลาบได้รับ เชื้อเชิญให้ไป เป็นบรรณาธิการ ให้แก่หนังสือ "เฉลิมรัฐธรรมนุญ" ซึ่งก่อตั้งโดยคณะราษฎร มีหลวงสรสวรรค์ เป็นผู้จัดการทั่วไป กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นบรรณาธิการ หลวงสารานุกรมประพันธ์, ร.ต. ชอบ บุญญูปถัมภ์ ร.น. และ นายสวัสดิ์ เลขยานนท์ เป็นคณะบรรณาธิการ เริ่มออกครั้งแรกในช่วงระยะงานเฉลิมรัฐธรรมนุญ ปี 2475

ในปี พ.ศ. 2477 กุหลาบได้บวช เป็นพระภิกษุที่วัดเบญจมบพิตร 1 พรรษา

17

ยศ วัชรเสถียร เล่าเอาไว้ว่า "ประชาชาติ" ซึ่งระบุว่า หม่อมน้อย วรรณ เป็นเจ้าของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นบรรณาธิการ เมื่อมีอายุเข้าปีที่ 3 กุหลาบและพรรคพวกของเขาทั้งกองบรรณาธิการและกองจัดการก็ต้องอำลาจากไป บรรณาธิการเปลี่ยนเป็นร่ำพรรณ ทุกกะเจียม แล้วต่อมาเป็นสมัย เรื่องไกร และอีกไม่ช้าก็เลิกกันไป โปรดดู ยศ วัชรเสถียร กุหลาบ สายประดิษฐ์ : ศรีบูรพา ที่ข้าพเจ้ารู้จัก, หน้า 93. ส่วนรายละเอียดในช่วงก่อตั้ง "ประชาชาติ" ดูได้ในเรื่องเดียวกัน, หน้า 78-89.

จวบจนถึงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2478 กุหลาบก็แต่งงานกับนางสาวชนิด ปริอยุธยาณกุล (นามปากกา "จูเลียต") โดยมีกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงเป็นเจ้าภาพจัดงานให้ที่วังถนนเพลินจิต พร้อมทั้งประทานที่ดินในชอยพระนางให้แปลงหนึ่งเพื่อปลูกเรือนหอ ภายหลังแต่งงานมีลูกด้วยกัน 2 คน คนโตเป็นหญิงชื่อสุรภิน (ปัจจุบันเป็นแพทย์อยู่ในสหรัฐอเมริกา ใช้นามสกุล "ธนะโสภณ") ส่วนคนเล็กเป็นชายชื่อ สุรพันธ์ (ปัจจุบันเป็นวิศวกรไฟฟ้า)¹⁸

เมื่อออกประชาชาติได้เกือบ 1 ปี รัฐบาลก็เปลี่ยนจากชุดของพระยามโน-ปรกรณ์นิติธาดา เป็นชุดของ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎรฝ่ายทหาร หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ซึ่งถูกรัฐบาลพระยามโนฯ เนรเทศไปอยู่ฝรั่งเศสได้กลับมาเมืองไทย กุหลาบจึงมีเวลาเหลือจากคิดเรื่องการเมืองมากพอที่จะคิดเรื่องอื่น ดังนั้น เขาจึงคิดหาทางตั้งสมาคมของผู้มีอาชีพทำหนังสือพิมพ์ขึ้น เพื่อเป็นกลุ่มพลังร้องขอความเห็นใจจากนายทุนเจ้าของหนังสือพิมพ์ และร้องขอเสรีภาพจากรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง เพื่อให้คนหนังสือพิมพ์ได้มีสโมสรเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเสวนากัน กุหลาบจึงทำหนังสือไปถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ปรากฏว่าทุกคนเห็นดีด้วย จึงได้ขอยืมสถานที่สโมสรของชาวคณะราษฎรที่อยู่ในวังสราญรมย์ เป็นที่ประชุม เมื่อตกลงในหลักการแล้วให้สมาคมมีชื่อว่า

18

ดูเรื่องราวความรักของกุหลาบและชนิด สายประดิษฐ์ ได้ใน ยศ
วัชรเสถียร, เพิ่งอ้าง, หน้า 97-103.

**

มีเกร็ดเล็กน้อยถึงความเกี่ยวพันระหว่างกุหลาบกับคณะราษฎร กล่าวคือ คุณชนิด ภรรยาของกุหลาบ บันทึกเอาไว้ว่า "ระหว่างมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มีผู้ทาบตามให้เข้าร่วมใน "คณะราษฎร" คุณกุหลาบได้ขอตัว เพราะคิดว่าเมื่อไม่เข้าร่วม เป็นฝ่าย เป็นพวกใด จะเขียนหนังสือออกความคิดเห็นโดยถูกต้องยุติธรรมได้ สะดวกกว่า"

"สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย" ใช้เครื่องหมายรูปปากไก่อกับสายฟ้าอยู่ในวงกลม แต่การขอตั้งสมาคมต้องรออนุญาตหลายปีจึงสำเร็จ โดยความอนุเคราะห์ของกรมโฆษณาการ แต่ครั้งประเทศไทยตกอยู่ในสภาวะสงคราม สมาคมฯ ก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ซึ่งเข้ามาเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์และผู้อุปถัมภ์ เมื่อสิ้นสงครามแล้วก็ยังคงสภาพนั้นอยู่¹⁹

เมื่อ "ประชาชาติ" มีอายุขึ้นปีที่ 2 (ประมาณ พ.ศ. 2477) กุหลาบ ได้สมัครเข้าเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง แผนกนิติศาสตร์ โดยสอบเอาคะแนนเก็บเป็นวิชา ๆ จนกระทั่งสอบก็สำเร็จ "ธรรมศาสตร์บัณฑิต" แต่ไม่ได้ไปรับปริญญา²⁰

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2479 กุหลาบ เดินทางไปดูงานหนังสือพิมพ์ที่ประเทศญี่ปุ่น ตามคำเชิญของ น.ส.พ. ไทโยในญี่ปุ่นฉบับหนึ่ง อนึ่ง อ.สุภา ศิริมานนท์ ได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า

"...เหตุผลอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ท่าน (หมายถึง กุหลาบ สายประดิษฐ์ - ผู้วิจัย) จำต้องปลีกตัวไปก็ได้ทราบว่า เนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำค่าสูงยางประการเกี่ยวกับการกำหนดคนโยบาย ซึ่งไม่ต้องตรงกับที่ได้ตกลงไว้แต่ต้น และเกี่ยวกับอำนาจควบคุมเหนือกิจการที่... กับฝ่ายในของท่านเจ้าของเงิน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

19

ดูรายละเอียดได้ในเรื่องเดียวกัน, หน้า 103-107.

20

ตรงจุดนี้ข้อมูลที่ได้รับไม่ตรงกัน กล่าวคือ จาก "ชีวิตและผลงานของ กุหลาบ สายประดิษฐ์" โลกนักเขียน ฉบับแนะนำตัว (วารสาร "ปากไก่อ" ฉบับเฉพาะกิจของสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2525-2527), หน้า 140-141. ระบุเอาไว้ว่า กุหลาบสมัครเรียนที่ มธก. ก่อนเริ่มทำหนังสือพิมพ์ "เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์" แต่สำหรับในที่นี้จะใช้ข้อมูลที่ได้จาก ยศ วัชรเสถียร, กุหลาบ สายประดิษฐ์ : ศรีบูรพาที่ข้าพเจ้ารู้จัก, หน้า 118 เพราะเมื่อคำนึงถึงเงื่อนไขของระยะเวลาที่ว่า มธก. ตั้งขึ้นภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แล้ว คำกล่าวของ ยศ วัชรเสถียร น่าจะถูกต้องเป็นจริงกว่า

คุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ ทนไม่ได้ และไม่ต้องการจะขัดขืนให้แตกหัก" ²¹

"...คุณกุหลาบ "บำเพ็ญกรรม" ให้แก่หนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" ประมาณ 4 ปี ก็ได้ถอนตัวออกด้วยวิธีเดินทางไปศึกษาและดูงานหนังสือพิมพ์ในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งความเคลื่อนไหวอันนี้คนทั้งหลายต่างก็รับ เชื่ออย่างสนิทตาม เรื่องราวที่ได้เจาะ ร่องไว้ให้เชื่อ แต่ตามความเป็นจริงปรากฏว่า หลังจากวาระที่คุณกุหลาบ เดินทางกลับมาจากประเทศญี่ปุ่นแล้ว คุณกุหลาบก็มีได้เข้าประจำทำงานในหนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" อีก คุณกุหลาบไปอยู่ในประเทศญี่ปุ่นประมาณหนึ่งปีเศษ ได้ตั้งอก ตั้งใจศึกษาและดูงานหนังสือพิมพ์ในด้านต่าง ๆ อย่างเต็มที่ เพื่อให้ได้ประโยชน์ อย่างมากที่สุดเท่าที่เวลาจะอำนวย แต่ระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวนี้คุณกุหลาบ ก็ไม่ได้เขียนส่งกลับมาให้แก่หนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" แต่อย่างใดทั้งสิ้น การ ถอนตัวออกมาอย่างสุภาพและงดงาม เช่นนี้ในทางหนึ่งก็เห็นจะเป็นเพราะว่า หม่อมเจ้า วรรมวาทยากรได้เคยมีพระเมตตาอย่างยิ่งมาคือตัวคุณกุหลาบเอง จนกระทั่งความ ขัดแย้งใด ๆ ในทางกิจการไม่สามารถจะมีพลังท่วมทับหรือลบเลือนได้" ²²

ในปลายปีเดียวกันนั้น กุหลาบก็กลับจากญี่ปุ่น แต่ก็มีได้เข้าทำงาน ณ สำนัก งาน "ประชาชาติ" อีก คงเขียนบทความและนวนิยายออกขายเป็นเอกเทศ ²³ ไชติ แพร่พันธุ์ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการของหนังสือพิมพ์ "สยามนิกร" ในกาลต่อมาได้ตกลง ชื่อเรื่องยาวชื่อ "ป่าในชีวิตร" ของกุหลาบลงพิมพ์เป็นตอน ๆ ในระยะนั้น เรื่อง "ป่าในชีวิตร" นี้ ตามทัศนะของสุภา ศิริमानนท์ เห็นว่า เป็นนวนิยายที่มีความ

21

สุภา ศิริमानนท์, "ความทรงจำ...", หน้า 68-69.

22

อ้างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

23

ยศ วัชรเสถียร บันทึกไว้ว่า หลังกลับจากญี่ปุ่น กุหลาบได้เขียน นวนิยายซึ่งได้วางเว้นไว้เกือบ 2 ปี ไม่ช้าก็สำเร็จออกมาในชื่อเรื่อง "ข้างหลังภาพ" ดู ยศ วัชรเสถียร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 119. แต่อย่างไรก็ดี มีผู้คัดค้านว่า "สิ่งที่ ชีวิตรต้องการ" เป็นนวนิยายเรื่องแรกที่ศรีบูรพาเขียนขึ้นภายหลังกลับจากญี่ปุ่น ไม่ใช่ "ข้างหลังภาพ" อย่างที่หลาย ๆ คนเข้าใจ ดู รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, ศรีบูรพา : ศรี แห่งวรรณกรรมไทย (กทม. : สำนักพิมพ์แสงดาว, 2322), หน้า 68.

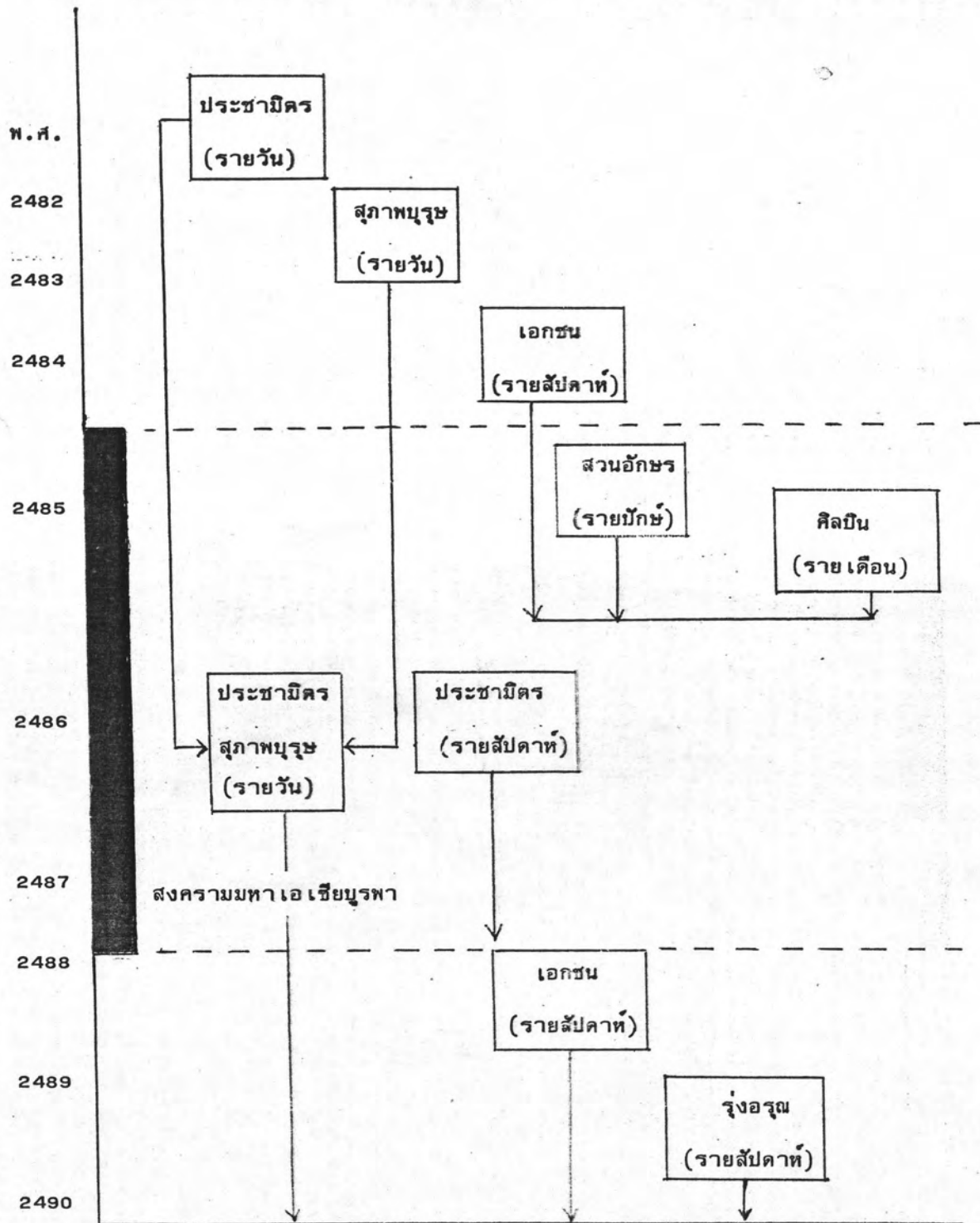
หมายต้อย่างยิ่ง เรื่องหนึ่ง และแสดงความ เปลี่ยนแปลงความคิดไปในทางรุดหน้าของ
กุหลาบชัด เจนยิ่งขึ้น²⁴

24

สุภา สิริมานนท์, "ความทรงจำ...", หน้า 68-69.

แผนภูมิที่ 5

วิกิมาทางขุนทรทอม

ที่มา : โลกหนังสือ ปีที่ 3 ฉบับที่ 9 (มิถุนายน 2523), หน้า 15.

ล่วงมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2482 กุหลาบก่อตั้ง "สุภาพบุรุษ" รายวัน มีสำนักงานและโรงพิมพ์ ณ อักษรนิติ บางขุนพรหม ของนายวรกิจบรรหาร สามีของคุณนายชลอ รั้งควร ซึ่งสถานที่นั้นเรียกกันเป็นที่เข้าใจทั่วไปว่า "วิกบางขุนพรหม"

"วิกบางขุนพรหม"²⁵ คืออักษรนิติที่บางขุนพรหม ใช้เป็นสถานที่ผลิตหนังสือพิมพ์หลายฉบับ เช่น ประชามิตร (รายวัน), สุภาพบุรุษ (รายวัน), ประชามิตร-สุภาพบุรุษ (รายวัน), ประชามิตร(รายสัปดาห์) เอกชน (รายสัปดาห์), สวนอักษร (รายบั๊กซ์), ศิลปิน (รายเดือน), รุ่งอรุณ (รายสัปดาห์) หนังสือพิมพ์เหล่านี้ล้วนใช้ทุนของนายวรกิจบรรหาร และคุณนายชลอ รั้งควร (อ่านว่า รั้ง-คะ-วอน) คำว่า "วิกบางขุนพรหม" จึงถูกใช้ใน 2 นัยความหมายด้วยกันคือ นัยแรกหมายถึง สถานที่ผลิตหนังสือเหล่านี้ ส่วนนัยที่สองหมายถึง ค่ายหรือคณะนักเขียนที่มาทำงานที่นี่ แต่จะทำได้กับหนังสือพิมพ์อะไรไม่สำคัญ คณะนักเขียนที่ทำงานที่นี่แบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มของกุหลาบ สายประดิษฐ์ และกลุ่มของ สด กุรมะโรหิต การทำงานของสองกลุ่มนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกัน ผู้จัดการคนละคนกัน เวลาทำงานก็ต่างกัน คือ กลุ่มของกุหลาบทำงานตั้งแต่เช้าและเลิกทำงานตอนเย็น ส่วนกลุ่มของสดจะเริ่มทำงานหลังจากเลิกงานราชการแล้ว ซึ่งจะตรงกับ เวลาที่กลุ่มของกุหลาบ เลิกงานจากศึกพอดี

อ.สุภา ศิริमानนท์ เล่าย้อนหลังถึงเหตุการณ์ในช่วงนั้นไว้ว่า ที่อักษรนิตินี้แบ่งกลุ่มได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มของกุหลาบ สายประดิษฐ์, กลุ่มของสด กุรมะโรหิต, และกลุ่มของสนิท เจริญรัฐ "ต่างคนต่างไม่ลงรอยกัน มีอยู่ทั้ง 3 ท่าน แต่คุณนายชลอก็เลี้ยงทั้ง 3 ก๊ก"²⁶ ขณะนั้นคุณสนิท เจริญรัฐ กำลังออก

²⁵

รายละเอียดตรงส่วนนี้ นำมาจาก บันทึก "จากวงอภิปราย" ใน โลกหนังสือ ปีที่ 3 ฉบับที่ 9 (มิถุนายน 2523), หน้า 10-17.

²⁶

เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

หนังสือพิมพ์ "ประชามิตร" รายวันอยู่ก่อนแล้ว มีชื่อเสียงมากพอสมควร เมื่อมานั่งทำงาน ณ สำนักเดียวกัน และหนังสือรายวันเหมือนกัน นโยบายก็ไม่ต่างกันมากนัก ต่างกันก็เฉพาะผู้จัดทำเท่านั้น

"สุภาพบุรุษ" เป็นหนังสือพิมพ์ของบริษัทไทยวิวัฒน์ พิมพ์จำหน่ายในตอนเช้า มีกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นบรรณาธิการรายวัน คุณชลอ รังควร กรรมการจัดการบริษัทไทยวิวัฒน์ จึงเป็นเสมือนผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับคือ "สุภาพบุรุษ" และ "ประชามิตร" ซึ่งมีสำนักงานต่างกันไม่ถึงสิบ เมตร เดินถึงกันได้ตลอด

จนกระทั่งเกิดสงคราม เมื่อญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทย กุหลาบ เป็นผู้ที่คัดค้านไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลไทยเข้าร่วมสงคราม จึงถูกจับในข้อหาสงสัยจะเป็นผู้ทำใบปลิว "ไทยอิสระ" เฉวียง เสวตะทัต และ ขจร สหัสสรจินดา ก็ถูกจับด้วย และแยกคนละโรงพัก มาลัย ชูพินิจ จึงเป็นบรรณาธิการแทน ผลของสงครามทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ กระดาษพิมพ์หาซื้อได้ยาก คุณชลอ รังควร จึงให้รวมหนังสือพิมพ์ทั้งสองเป็นฉบับเดียวกันคือ "ประชามิตร-สุภาพบุรุษ" รายวัน ในปี พ.ศ. 2486 มี มาลัย ชูพินิจ เป็นบรรณาธิการ และต่อมา มาลัย ชูพินิจ ก็เป็น บ.ก. ของ "ประชามิตร-สุภาพบุรุษ" รายสัปดาห์ อีกฉบับหนึ่งด้วย

จากการปฏิบัติงานของคณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทยในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทำให้นักเขียนได้รับความยุ่งยากสับสนในการเขียนให้ถูกต้องตามวัฒนธรรมตามคำสั่งของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นผลให้บทประพันธ์จิตซีด อ่านยาก บั่นทอนรสชาติและศิลปะของการประพันธ์ และสิ่งที่วงการประพันธ์ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพทางความคิด และการแสดงออกอย่างแรงก็คือ บทประพันธ์จะต้องถูกตรวจอย่างเข้มงวดก่อนจะตีพิมพ์จำหน่าย เป็นเหตุให้นักเขียนบางคนหยุดงานเขียนไป

กล่าวถึงตัวกุหลาบ สายประดิษฐ์ ในระหว่างที่ทำ "สุภาพบุรุษ" ได้เขียนบทความชุด "เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475" โดยเริ่มตีพิมพ์ใน น.ส.พ. "สุภาพบุรุษ" ตั้งแต่วันที่ 4 พฤษภาคม 2484 เนื้อหาทั้งหมดมี 17 บท เพื่อเสนอต่อสาธารณชนในประเด็น

เกี่ยวกับประชาธิปไตยในไทย เจตนารมณ์ของบทความ "เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475" นี้ กุหลาบได้กล่าวเอาไว้ในคำนำ (ลงวันที่ 20 มกราคม 2490) เมื่อคราวที่ได้มีผู้รวบรวมบทความนี้เพื่อรวมพิมพ์เป็นเล่มว่า

"...ความมุ่งหมายพิเศษของข้าพเจ้าในการเขียนเรื่องนี้ อยู่ที่หาวิธีใหม่ต่อต้านมรสุมของเผด็จการในเวลานั้น (หมายถึง รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม - ผู้วิจัย) ข้าพเจ้านำพฤติการณ์ของการปฏิวัติมาเรียบเรียงลงไว้ ก็ประสงค์จะให้ เป็นข้อตักเตือนแก่นักปฏิวัติกลุ่มหนึ่งที่ถืออำนาจการปกครองในสมัยนั้น ได้สำนึกถึงอุดมคติของการปฏิวัติว่า เขาได้แสดงไว้อย่างไรและความประพฤติกว่าเขาปฏิบัติอยู่ เป็นปฏิปักษ์ต่ออุดมคติของเขาอย่างไร ข้าพเจ้าหวังจะให้เขาเหล่านั้นบังเกิดความละอายใจ และได้สำนึกตนว่า เมื่อเขาทรยศต่ออุดมคติของเขาซึ่งในเวลาต่อมา ได้กลายเป็นอุดมคติของประชาชนไปแล้ว ก็เท่ากับว่าเขาได้ทรยศต่อประชาชนนั่นเอง เมื่อเป็นดังนั้น เขาก็หวังได้รับนับถือและความสนับสนุนจากประชาชนต่อไป ไม่ได้..."²⁷

บทความชิ้นนี้ไม่เป็นที่สมอารมณ์ของคนบางกลุ่ม และได้รับการโจมตีทางวิทยุกระจายเสียงไทย ของกรมโฆษณาการ ทางบทสนทนาของนายมั่นนายคงอยู่ 4 คืน แต่กุหลาบก็ได้ตอบโต้กลับโดยไม่หวาดหวั่น โดยลงพิมพ์คำแถลงตอบในหนังสือพิมพ์ครบถ้วนทั้ง 4 ครั้งเช่นกัน จนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่งเห็นว่า เป็นการใช้อำนาจรัฐอย่างโจ่งแจ้ง และร่วมเข้าชื่อกันมีหนังสือตั้งข้อถามท่านองประเทวังไปยังนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ก็ได้มีจดหมายส่วนตัวมาถึงเขา 2 ฉบับด้วยกัน ส่วนกุหลาบก็ยังคงทำงานของคนต่อไป

27

กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475 สำนักพิมพ์จำลองสาร 2490 คำนำลงวันที่ 20 มกราคม 2490 ชอยพระนาง สนม เป้า ปัจจุบันจะหาอ่านฉบับสมบูรณ์พร้อมคำนำได้จากฉบับที่พิมพ์โดยสำนักพิมพ์หน้าอักษรการพิมพ์ กรุงเทพฯ พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2518.

ในสมัย "เชื้อผู้นำ" ชาตินักชัย" นี้เอง กุหลาบได้เขียนบทความคัดค้านการใช้อำนาจเผด็จการของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม และคัดค้านการรุกรานของญี่ปุ่น (ซึ่งได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลไทยขณะนั้น) เป็นเหตุให้ต้องถูกจับเป็นครั้งแรกด้วยข้อหา "กบฏภายในประเทศ"²⁸

ในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2487-2489 กุหลาบดำรงตำแหน่ง นายกสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย 2 สมัยซ้อน²⁹

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสิ้นได้ไม่นาน กุหลาบได้ร่วมกับมิตรสหายชาวไทยและชาวจีน ดำเนินงานและเขียนเรื่องเพื่อความสัมพันธ์ของชาวไทยชาวจีน (หลังจากเกิดกรณี "เขาวราช") และได้คัดค้านการจับกุมนักหนังสือพิมพ์จีนในไทย

ขอย้อนกลับมากล่าวถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ "วิกบางขุนพรหม"³⁰ สักเล็กน้อย

28

ดูเพิ่มเติมใน สุภัทร สุคนธาภิรมย์, "รำลึกถึงคุณกุหลาบ สายประดิษฐ์." รำลึกถึง "ศรีบูรพา" (นนทบุรี : สำนักพิมพ์สันติธรรม, 2528), หน้า 4-5.

29

บางแห่ง ระบุไว้ว่า เป็นนายกสมาคมนักหนังสือพิมพ์ฯ ระหว่าง พ.ศ.2486-2487.

30

นักเขียน "วิกบางขุนพรหม" กลุ่มกุหลาบ สายประดิษฐ์ ประกอบด้วย

มาลัย	ชูตินิจ	สุรีย์พันธ์	มณีวัตร (นิตยา นาฎยะสุนทร)
โชติ	แพร่พันธ์	อิสรา	อมันตกุล
มนัส	จรรยาภรณ์	ถนอม	มหาเปารยะ
พัฒน	เนตรรังษี	ชนิด	สายประดิษฐ์ (จูเลียต)
ร.จันทิมพะ		ป. นุรณศิลป์	
ศักดิ์เกษม	หุตาคม (อิงอร)	กัณฑา	นุรณภรณ์ (ก.สุรางคนางค์)
มจ.หญิง สวาทวัลโนคม	ประวิตร (ดวงดาว)		

น้อย เมื่อกุหลาบได้รับอิสระแล้ว ก็กลับมาทำงานร่วมกับ "ประชามิตร-สุภาพบุรุษ" ระยะเวลาที่กุหลาบให้เวลากับเรื่องการเมืองมากขึ้น จึงทำหนังสือพิมพ์ไม่ได้เต็มที่ ราวปี พ.ศ. 2490 กุหลาบลาออกจาก "ประชามิตร" เพราะเกิดเหตุขัดข้องกับเจ้าของทุน ด้วยเหตุที่กุหลาบถือว่าคุณนายชลอ มีบุญคุณ จึงไม่อยากจะให้เกิดความกระทบกระเทือนปรากฏออกไป เป็นที่บาดหมาง (ด้วยเหตุผลเดียวกันกับที่เกิดสมัยทำ "ประชาชาติ" แล้วกุหลาบออกไปอยู่นั้น) กุหลาบจึงลาออกไปออสเตรเลีย

สุภา ศิริमानนท์ บันทึกเหตุการณ์ช่วงนั้นเอาไว้ให้เห็นอย่างเด่นชัด ดังนี้ ³¹

"ผลงานทางด้านบรรณาธิการกิจของหนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" นับว่ายิ่งใหญ่มากในช่วงชีวิตของกุหลาบเอง พฤติการณ์ของหนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" นับว่าเป็นพฤติการณ์ที่มีความสำคัญที่เด่น เป็นพิเศษทั้งแก่วงงานหนังสือพิมพ์และแก่ครรลองของระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย ตลอดจนแก่ฐานะแห่งความมีอธิปไตยของชาติในกรณีที่อยู่บ้านได้ยกกองทัพเข้ามาตั้งอยู่ในบ้านเมืองของเรา ระหว่างช่วงหลังแห่งสงครามโลกครั้งที่สอง... เนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" นั้นก็นับว่าน่าอ่านมาก นอกจากจะประกอบขึ้นด้วยคอลัมภ์ต่าง ๆ ตามแบบอย่างของหนังสือพิมพ์ในระดับดีทั่วไปแล้ว คุณกุหลาบคุณจะมีภาพพจน์ เป็นพิเศษในอันที่จะให้ความรู้และความคิดทางการเมืองแก่ผู้อ่าน เป็นสำคัญอีกด้วย...

ในแง่ที่กล่าวว่า หนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" มีพฤติการณ์ซึ่งเด่นเป็นพิเศษในความเป็นไปแห่งระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย ก็เพราะว่าในช่วงระยะนี้วิธีการเมืองในประเทศไทยก้าวรุดไปในทิศทางของระบอบเผด็จการอย่างชัดเจนหนักภายใต้การนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้ง ๆ ที่ท่านผู้นี้ก็เป็นผู้นำคนหนึ่งในคณะผู้ก่อการนำเอาระบอบประชาธิปไตยมาให้ประชาชนชาวไทย 24 มิถุนายน 2475 ถึงแม้ว่าในขณะนั้นเงื่อนไขต่าง ๆ จะยังไม่ชัดเจนนักว่าอะไรคือประชาธิปไตย อะไรคือเผด็จการ, อย่งใดเป็นซ้ายอย่างไรเป็นขวา แต่สถานการณ์ที่ได้คลี่คลายขยายตัวออกมาอยู่เรื่อย ๆ นั้น ก็พอจะช่วยให้คนทั้งหลายพอจะรู้และเข้าใจได้ถึงความ

แตกต่างระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการ คุณกฤษณะ เป็นนักหนังสือพิมพ์ซึ่ง เชิดชู และต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยอย่างชัดเจนมาแต่ต้นและหนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" ก็ได้มีบทบาทในการต่อสู้เพื่อแนวประชาธิปไตยมาอย่างชัดเจนและ เกรียงไกร คุณกฤษณะได้ถูกจับและหนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" ได้ถูกสั่งปิด เนื่องจากบทบาท ดังกล่าวนี้อย่างหนึ่ง หลักฐานที่สำคัญที่สุดในกรณีนี้จะพิจารณาได้จากหนังสือ "เบื้อง หลังการปฏิวัติ 2475" ซึ่งคุณกฤษณะ เป็นผู้เขียน และก็จากเอกสารเล่มนี้เองที่ถือ ว่า เป็นหนังสือ เล่มสำคัญที่สุดของคุณกฤษณะในฐานะแห่งความเป็นนักหนังสือพิมพ์...

สำหรับ เจ็อนแง่งที่เกี่ยวกับฐานะอันเด่นของหนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" ซึ่งมีต่อ ความมีอิทธิพลของชาติบ้านเมือง ก็เพราะว่าในช่วงระยะนั้นญี่ปุ่นได้กระโจนเข้า สู่อสังครามโลกครั้งที่สอง โดยเข้าเป็นฝ่ายอักษะซึ่ง เกาะแน่นอยู่กับวิธี เผด็จการ ฟาสซิสต์ และญี่ปุ่นก็ได้เข้ามาตั้งกองกำลังอยู่ในประเทศไทยด้วย ดังนั้นการต่อสู้ กับญี่ปุ่นด้วยวิธีการต่าง ๆ เท่าที่จะสามารถกระทำได้ จึงเป็นสิ่งที่หนีไม่พ้นสำหรับ ผู้มีความคิดและรักชาติทั้งหลาย หนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" โดยการบริหารของ คุณกฤษณะได้ดำเนินการดังกล่าวนี้เป็นไปอย่างแนบเนียน เพราะคุณกฤษณะ เป็นนัก หนังสือพิมพ์ในระดับนำของยุค ได้เคยเดินทางไปศึกษาดูงานจากประเทศญี่ปุ่นมาแล้ว เป็นที่ทราบกันดีในวงการสังคมนิยมของชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องซึ่งจะต้องระมัดระวังมากเป็นพิเศษ เนื่องจากบุคคลชั้นนำฝ่ายทหารของ ญี่ปุ่นก็คอยจับตามองอยู่ ระหว่างกาละนั้นเอง เช่นเดียวกัน คุณกฤษณะก็มีบทบาท ในการต่อสู้เพื่อระบอบประชาธิปไตยพร้อม ๆ กันไป ซึ่งบทบาทอันนี้ทำให้ต้องมีการ พบบปะสังสรรค์กับบุคคลสำคัญ ๆ ทั้งในทางการเมืองและทั้งฝ่ายทหารของไทยอยู่เป็น ครั้งคราว เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าคุณกฤษณะก็เป็นเสรีไทยคนหนึ่ง สังกัดอยู่กับ องค์การนำระดับสูง หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองเสร็จสิ้นลงแล้ว ภาวะ... ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก พายุทางการเมืองก็พัดถล่มจนแทบจะอ่านทิศทางไม่ออก สถานะทาง เศรษฐกิจก็มีอาการแปรปรวนนานาประการ เหตุทั้งหลายเหล่านี้ก็กระทบ ไปถึงกิจการของหนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" ด้วย แต่อย่างไรก็ดี ความขัดแย้งที่ เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายเจ้าของทุนกับฝ่ายคุณกฤษณะนั้นก็มิได้แสดงออกมาโดยชัดแจ้งอะไร นัก ทั้ง ๆ ที่กิจการได้ดำเนินการมาด้วยความร่วมมือร่วมใจเป็นอย่างดีและหนักแน่น เป็นกาล เวลาประมาณสิบปี... ไม่มีใครเลยที่จะล่วงรู้หรืออ่านออก เกี่ยวกับการถอน ตัวออกไปจากกิจการหนังสือพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" ทั้ง ๆ ที่หมยมันบั้นมือมาในตอน ก่อตั้งว่าจะพยายามส่งเสริมให้เป็นกิจการหนังสือพิมพ์ซึ่งมีหลักฐานแน่นหนาที่ยั่งยืน การ ประกาศว่าต้องการจะเดินทางไปศึกษาหาความรู้ทางการเมือง ณ ประเทศออสเตรเลีย นั้น ที่แท้จริงแล้วก็คือการหลีกหนีเสียจากการกระทบกระทั่งอันค่อย ๆ สะสมพอกพูน ด้วยความละมุนละไมนั่นเอง คุณกฤษณะได้เคลื่อน เหตุในวงงานที่ตนรักด้วยวิธีการและ

ทำที่ที่แนบเนียนและสุขุมมากที่สุดทีเดียว ไม่มีใครมาโยกโยยหาย มีแต่จะได้ ชีวิตแห่งความเป็น "นักหนังสือพิมพ์" ของคุณกุหลาบหลังจากเดินทางกลับมาจากออสเตรเลียแล้วก็คงเป็นแต่เพียง "นักหนังสือพิมพ์อิสระ" (Free Lance) อย่างเดียวตลอดมา จวบจนกระทั่งออกจากเมืองไทยไปแล้วก็วางชนม์ในเมืองจีนในอีกราว 20 ปีต่อมา...

จากความเป็นนักสู้เพื่อประชาธิปไตยและเพื่อประเทศชาติ ซึ่งเป็นคุณประโยชน์ต่อขบวนการเสรีไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ท่านปรีดี พนมยงค์ จึงได้สั่งให้อาจารย์ วิจิตร ลุลิตานนท์ เลขาธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองในสมัยนั้นให้ความช่วยเหลือแก่คุณกุหลาบ เพื่อกู้ยืมเงินจากธนาคารแห่งเอเชีย จำกัด เป็นทุน³² เดินทางไปศึกษาและดูงานหนังสือพิมพ์ในประเทศออสเตรเลีย เป็นเวลาราว 2 ปี

ในระหว่างปี พ.ศ. 2490-2492 กุหลาบเดินทางไปศึกษาและทางด้านวิชาการที่มหาวิทยาลัยเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย โดยได้ศึกษาวิชาการเมืองกับคณาจารย์ของ ม.เมลเบิร์น นักศึกษาและสังเกตการณ์วรรณกรรมหลายท่านได้ให้ความเห็นเอาไว้ว่าอย่างสอดคล้องต้องกันว่า นับตั้งแต่กุหลาบได้ไปออสเตรเลียและกลับเข้ามาเขียนงานประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนวนิยาย เรื่องสั้นหรือบทความทางการเมือง ซึ่งหมดนั้นล้วนแล้วแต่เป็นผลพวงซึ่งได้รับจากการพัฒนาความคิดแต่ครั้งเมื่อได้ไปศึกษาวิชาการเมืองที่ออสเตรเลียทั้งสิ้น กล่าวได้ว่า ช่วงที่อยู่ที่ออสเตรเลียนี้เองที่โลกทัศน์และความคิดความอ่านของกุหลาบกว้างขวางขึ้นอย่างมหัศจรรย์ทีเดียว ผลงานของกุหลาบนับตั้งแต่บัดนี้ต่อไปได้เปลี่ยนท่วงทำนองท่าทีการนำเสนอโดยมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน สะท้อนให้เห็นแนวความคิดที่เด่นชัดกว่าเดิมมาก ตัวอย่างของผลงานเหล่านี้ได้แก่ เรื่องสั้น "แกะที่ผลัดฝูง" (2492), "นักบุญจากซานตัน" (2492) "เขาเลือกถามบาเรเนอในสยาม" (2492), "คนพวกนั้น" (2493), "ขอแรงหน่อยเถอะ" (2493), "คำขานรับ" (2493), "ประกาย

ใหม่ในดวงตาของเขา" (2494), "ลุงพรหมแห่งเกาะลอย" (2495), นวนิยาย "จนกว่าเราจะพบกันอีก" (2493), เรื่องแปล "เขาถูกบังคับให้เป็นขุนโจร" (2495), บทความ "ดูนักศึกษา มธก. ด้วยแว่นขาว" (2493), ปาฐกถา "ฐานะของสตรีตามที่เข้ามาในประวัติศาสตร์" (2495), และบทความต่าง ๆ ที่ลงพิมพ์ใน "อักษรสาส์น" รายเดือน ในระหว่างปี พ.ศ. 2492-2494 เป็นต้น

นอกจากการศึกษาริชาการเมืองแล้ว กุหลาบยังได้ศึกษาริเคราะห์ "Way of life" ของชนชาติออสเตรเลียน้อยอย่างน่าสนใจ (ต่อมากุหลาบได้เขียนบทความลงพิมพ์เป็นตอน ๆ กล่าวถึงประสบการณ์ทางสังคมการเมืองที่ได้พบเห็นขณะอยู่ในออสเตรเลียรวมพิมพ์เป็นเล่มได้ 2 เล่ม ใช้ชื่อว่า "ข้าพเจ้าได้เห็นมา") เป็นที่น่าสังเกตว่า กุหลาบยังได้มีบทบาทในการเรียกร้องความเป็นธรรมตามหลักสิทธิมนุษยชนขณะที่อยู่ออสเตรเลียอีกด้วย กล่าวคือ ระหว่างอยู่ในออสเตรเลียขณะนั้นรัฐบาลออสเตรเลียโดยกรมตรวจคนเข้าเมืองมีนโยบายกีดกันคนผิวสี กุหลาบและนักเรียนไทยถูกเรียกไปสอบสวนบ่อย ๆ จนเมื่อถูกคุกคามมากขึ้นและเห็นว่าเป็นการรังควานกันอย่างไม่เป็นธรรม เขาและนักเรียนไทยรวมทั้งเพื่อนชาวออสเตรเลียที่มีความคิดก้าวหน้า จึงได้ร่วมกันต่อต้านนโยบายดังกล่าวจนเป็นข่าวเกรียวกราวในหน้าหนังสือพิมพ์เซรัลด์ ซึ่งเป็น น.ส.พ. ใหญ่ฉบับหนึ่งของออสเตรเลีย

หลังจากใช้ชีวิตอยู่ในออสเตรเลียราว 2 ปี ^{**} กุหลาบก็เดินทางกลับถึงประเทศ

**

ระยะเวลา 2 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2490-2492 ขณะอยู่ออสเตรเลีย กุหลาบไม่ได้ส่งงานของตนลงตีพิมพ์ในหนังสือฉบับใดในไทยเลยแม้แต่เรื่องเดียว คุณอาจิม จันทรัมย์ ผู้ชื่นชอบและติดตามงานของกุหลาบมาตั้งแต่ต้นเล่าให้ฟังว่า ในช่วงเวลานั้น ผู้นิยมอ่านงานประพันธ์ของกุหลาบในเมืองไทยต่างก็เฝ้ารอและคอยติดตามดูว่า เมื่อไรจึงจะมีงานของศรีบูรพาปรากฏออกมาให้ตนได้อ่านให้สมอยากอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ไม่มีเลย ข้อมูลนี้ได้จากการสัมภาษณ์สอบถามจากคุณอาจิม จันทรัมย์ เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532.

ไทยเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 ซึ่งตรงกับวันเกิด "กบฏวังหลวง" พอดี
 เมื่อกลับถึงเมืองไทย กุหลาบก็ลงมือเขียนบทความเกี่ยวกับประสบการณ์ในออสเตรเลีย
 ลงตีพิมพ์รายวันและรายคาบ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมปีนั้นเอง พอถึงปลายปี 2492 กุหลาบ
 ได้ก่อตั้งสำนักพิมพ์ของตนเองขึ้นโดยใช้ชื่อว่า สำนักพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" มีสำนักงานอยู่
 ที่บริษัทปรีชา อาคาร 7 ถนนราชดำเนินและมิชชันนารี สายประดิษฐ์ เป็นผู้จัดการ งาน
 ที่พิมพ์มีทั้งนวนิยายที่เขียนโดย "ศรีบูรพา" และบทความทางการเมืองที่เขียนโดย
 "กุหลาบ สายประดิษฐ์" โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือประเภทวิชาความรู้ทางการเมือง
 จัดพิมพ์เป็นเล่มเล็ก ๆ พอเหมาะ ราคาไม่แพงนัก เพื่อให้ผู้มีรายได้น้อยมีโอกาสศึกษา
 33
 ความรู้ทางการเมือง

ในระยะช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกัน, สุภา ศิริमानนท์ ซึ่งนับถือกุหลาบในฐานะ
 เป็น "ครู" ของตน ขณะนั้นเป็นบรรณาธิการ น.ส.พ. "อักษรสาส์น" รายเดือน
 ได้ขอให้ช่วยเขียนบทความเกี่ยวกับการเมืองให้ที่อักษรสาส์นเป็นประจำ กุหลาบจึงรับ

หน้าที่เป็นบรรณาธิการแผนกวิชาการเมืองของ "อักษรสาส์น" รายเดือน ตั้งแต่ฉบับแรก (เมษายน 2492) เป็นต้นมา ³⁴

ต่อมาถึงปี พ.ศ. 2494 กุหลาบได้ร่วมกับคนไทยผู้รักชาติก่อตั้ง "คณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย" ตัวเขาเองได้รับเลือกเป็นรองประธาน และได้ร่วมเรียกร้องสันติภาพและคัดค้านอเมริกาทำสงครามเกาหลี ³⁵

34

มีผู้ตั้งข้อสงสัยเกิดเอาไว้ว่า "เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ออกใช้มาตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2476 ในสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) แต่แล้วกฎหมายฉบับนี้ก็ได้ออกยกเลิกไปในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อรุกรายทางให้ประเทศไทยสามารถเข้าเป็นสมาชิกในองค์การสหประชาชาติได้ในปี พ.ศ. 2489 ในระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2489 ถึงปี พ.ศ. 2495 จึงไม่มีกฎหมายป้องกันคอมมิวนิสต์ใช้บังคับแต่อย่างใด ในช่วงระยะนี้เองคุณกุหลาบได้เรียบเรียงหนังสือ "ปรัชญาของลัทธิมาร์กซิสม์" ลงพิมพ์ในนิตยสาร "อักษรสาส์น" (ซึ่งมีคุณสุภา ศิริมานนท์ เป็นเจ้าของและบรรณาธิการ) เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2493 อันเป็นผลงานที่แสดงให้เห็นว่า คุณกุหลาบได้กลายเป็นนักศึกษานักคิดและนักเขียนชาวมาร์กซิสม์ไปแล้ว" ดู สุภัทร สุคนธาภิรมย์, "รำลึกถึงคุณกุหลาบ สายประดิษฐ์", หน้า 7-8.

35

ข้อมูลส่วนนี้ก็นำมาจาก วารสาร "ปากไก่" ฉบับ โลกนักเขียน ของสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย, หน้า 143. แต่คุณประกาศ วัชรภรณ์ กล่าวไว้ไม่ตรงกันโดยระบุว่า กุหลาบได้ก่อตั้งคณะสันติภาพแห่งประเทศไทย เพื่อเรียกร้อง "สันติภาพ" คัดค้านสงครามที่เกิดขึ้นในเกาหลีเมื่อ พ.ศ. 2495 โปรดดู ประกาศ วัชรภรณ์, "สุภาพบุรุษ" นักประพันธ์, หน้า 28.

บทบาททางสังคมที่สำคัญของกุหลาบในระยะต่อมาคือ ในปี พ.ศ. 2495 กุหลาบได้ร่วมกับเพื่อนนักหนังสือพิมพ์เรียกร้องให้รัฐบาล เลิกล้มระบบ เซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ เคลื่อนไหวและอภิปรายที่สมาคมหนังสือพิมพ์เรียกร้องให้เลิกล้มระบบ เซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ และให้ยกเลิกพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 ต่อมาได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าคณะ นำของไปแจกชาวบ้านที่ยากไร้ในภาคอีสาน

แต่อย่างไรก็ตาม กิจกรรมทางสังคมของกุหลาบ กลับถูกรัฐบาลในขณะนั้น ตีความว่าเป็นความผิดตามกฎหมายบ้านเมือง ผลก็คือ กุหลาบถูกจับพร้อมกับมิตรสหาย ในข้อหาที่เรียกว่า "ขบถสันติภาพ" (บ้างก็เรียก "กบฏสันติภาพ") เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2495 เหตุการณ์ทางการเมืองครั้งนี้ถูกบันทึกเอาไว้ในหน้าของประวัติศาสตร์ ไทยว่า เป็นการกวาดล้างครั้งใหญ่ บุคคลในสาขาอาชีพต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนักหนังสือพิมพ์ นักเขียน นิสิตนักศึกษา ครูบาอาจารย์ ปัญญาชน และชาวบ้าน ถูกตัดสินจำคุก ด้วยข้อหาจรรยา ส่วนกุหลาบ สายประดิษฐ์ ถูกตัดสินลงโทษจำคุก 13 ปี 4 เดือน

สุวัฒน์ วรดิลก ย้อนอดีตให้เราเห็นไว้ตอนหนึ่งว่า "หลังการจับ 2475 คุณ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่งเป็นนักเขียนสมัยเกือบจะเป็นรุ่นคุณปู่ของเรา ท่านก็ยังมาร่วม กับนักเขียนรุ่นใหม่ได้คือ ติดคุกร่วมกันได้ ความคิดของท่านมีแนวโน้มสังคมนิยมเต็มตัว เป็นความคิดที่ทันสมัยทีเดียวในนักเขียนกลุ่มสุภาพบุรุษในสมัยนั้น..."³⁶

36

จาก บทสรุปการสัมมนาเรื่อง "วรรณกรรมสองร้อยปีรัตนโกสินทร์ ทาง เดินจากราชสำนักสู่สามัญชน" ใน วารสาร "ปากไก่" ฉบับ นักเขียน ปีที่ 11 วันที่ 5 พฤษภาคม 2525, หน้า 13-26. อย่างไรก็ตาม พโยม โรจนวิภาค ได้แสดง ข้อคิดเอาไว้ว่า "...ในสมัยนั้นข้อเขียนของศรีบูรพาอาจจะทำให้บางคนเข้าใจว่าเป็น คอมมิวนิสต์ แต่คุณสด ฤทธิไกร ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทที่สุดของกุหลาบ เพราะเรียน เทพ- ศิริรินทร์มาด้วยกันบอกว่า กุหลาบไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์เพียงแต่เป็นคนหัวรุนแรง เป็น โสเชี่ยลลิสต์ที่หัวรุนแรง ไม่ใช่คอมมิวนิสต์" ดู "คุยกับพโยม โรจนวิภาค," โลก หนังสือ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2, หน้า 49.

ขณะอยู่ในคุก ไร้อิสรภาพ กุหลาบได้ใช้เวลาส่วนหนึ่งเขียนงานสำคัญ ๆ ขึ้นที่
 ฝีมือ ได้แก่ สารคดีเกี่ยวกับพุทธธรรม เรื่อง "อุคมธรรม" และ "สนทนาเรื่อง
 พุทธศาสนา", นวนิยายสะท้อนสังคม "แลไปข้างหน้า" (2498-2500), กลอนเปล่า
 "อาชญากรผู้ปล่อยนกพิราบ" เป็นต้น

กุหลาบต้องเป็นนักโทษการเมืองอยู่ถึง 4 ปีเศษ จึงได้รับนิรโทษกรรมในปี
 พ.ศ. 2500 เนื่องในวโรกาสครบรอบ 35 พุทธศตวรรษ เมื่อออกจากคุกแล้ว กุหลาบ
 ก็เขียนหนังสืออยู่กับบ้าน ผลงานที่สำคัญในช่วงนี้ ได้แก่ บทความ "ที่นี่และที่นั่น" ซึ่ง
 มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์การเมืองในขณะนั้น โดยใช้นามปากกาว่า "อิสสรชน" ส่งไป
 ตีพิมพ์ใน น.ส.พ. "สารเสรี", "ปิยะมิตร" และ "ประชามิตร" ต่อมาสำนักพิมพ์
 "สุภาพบุรุษ" ได้นำมารวมพิมพ์เป็นเล่มร่วมกับบทความพิเศษของกุหลาบเองในชื่อว่า
 "การเมืองของประชาชน" ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2500 นั้นเอง

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2500 กุหลาบได้รับเชิญไปเยือนสหภาพโซเวียต
 เพื่อร่วมฉลองครบรอบ 40 ปี ของการปฏิวัติโซเวียต หลังกลับจากโซเวียตแล้ว เขาได้
 เขียนสารคดีเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้พบเห็นชื่อ "ไปสหภาพโซเวียต" จัดพิมพ์โดย
 สำนักพิมพ์สุภาพบุรุษ ในเดือนมิถุนายน 2501

ล่วงเข้าสู่เดือนสิงหาคม 2501 กุหลาบได้รับเชิญให้นำ "คณะผู้แทนส่งแบบ
 และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม" (ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น "สมาคมมิตรภาพวิเทศสัมพันธ์")
 ไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน คณะผู้แทนจากประเทศไทยชุดนี้ประกอบด้วยนักเขียน
 นักหนังสือพิมพ์ จำนวน 12 คน อาทิเช่น บรรจง ชูวานนท์, อ.ไชยวรศิลป์, เวทย์
 บุรณะ, สุชาติ ภูมิบริรักษ์, สมาน คำพิมาน, ถวัลย์ วรศิลป์, ทองไข ทองเป่า
 เป็นต้น ขณะที่ทำหน้าที่ผู้แทนทางวัฒนธรรมอยู่ที่ประเทศจีนนี้เอง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
 ก็ทำรัฐประหารขึ้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 มีนักคิด นักเขียน และนัก
 หนังสือพิมพ์ถูกจับกุมอย่างไร้ความผิดเป็นจำนวนมาก กุหลาบซึ่งได้เฝ้าดูเหตุการณ์อยู่ระยะ
 หนึ่งจึงได้ตัดสินใจขอลี้ภัยการเมืองอยู่ในประเทศจีนนั่นเอง

กิจกรรมและความคิดทางการเมืองของกุหลาบ นับตั้งแต่ได้พำนักอยู่ในจีน

จวบจนกระทั่งเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2517 เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือไปจากขอบเขตของงานวิจัยนี้ จึงจะไม่ขอกล่าวในรายละเอียดต่อไป เพียงแต่ในที่นี้จะขอนำเอาประวัติส่วนตัวของกุหลาบในช่วงนั้นจากที่มีผู้สรุปเอาไว้แล้ว มาเสนออย่างคร่าว ๆ ให้ต่อเนื่องกันไปดังนี้

ตุลาคม 2501 กุหลาบเดินทางจากประเทศจีนเพื่อเข้าร่วมประชุมกลุ่มนักเขียนเอเชีย-แอฟริกา ที่เมืองทาชเคนท์ สหภาพโซเวียต (หลังจากนั้นจอมพลสฤษดิ์ ทำรัฐประหาร จึงอยู่ในจีนต่อไป ในฐานะเป็นแขกของสมาคมมิตรภาพไทย-สหประชาชาติ)

ปี พ.ศ. 2507 ได้เป็นหัวหน้าคณะเข้าร่วมประชุมอภิปรายวิทยาศาสตร์ (สาขาสังคมศาสตร์) ที่ปักกิ่ง

ปี พ.ศ. 2508 กุหลาบเป็นหัวหน้าคณะไปร่วมประชุมนานาชาติ สนับสนุนประชาชนเวียดนามต่อต้านการรุกรานของอเมริกา ที่ซานออย

ปี พ.ศ. 2509 เป็นหัวหน้าคณะเข้าร่วมประชุมกลุ่มนักเขียนเอเชีย-แอฟริกา ที่ปักกิ่ง

ระหว่างอยู่ในประเทศจีน กุหลาบได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และได้เคยรายงานเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศจีนที่ได้พบเห็นแก่ประชาชน โดยผ่านทางสถานีวิทยุปักกิ่ง ภาคภาษาไทย แต่เพียงแห่งเดียว

จวบจนกระทั่งวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2517 กุหลาบก็ถึงแก่กรรมด้วยโรคปอดบวมและเส้นโลหิตตีบที่หัวใจ ที่โรงพยาบาลปักกิ่ง อัฐิใส่หีบเก็บไว้ ณ สุสานปฏิวัติป่าเป่าซานในปักกิ่ง

นามปากกาของกุหลาบ สายประดิษฐ์

1. ศรีบูรพา
2. กุหลาบ สายประดิษฐ์

3. อีสสรชน
4. ดอกประทุม
5. ชื่นใจ
6. อุบาสก
7. มะกะโท
8. นายเทพปรีชา

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ ผลกระทบต่อหนังสือพิมพ์และบทบาทและกิจกรรมทางสังคม
ของกุหลาบ สายประดิษฐ์

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคม ของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
		<p>กุหลาบ เกิด 31 มี.ค. 2488 2454-2454 เข้าโรงเรียนครั้งแรก แรกอายุ 6 ขวบ 2454 กำฟ้ารำพ่อ, เรียนต่อมัธยม 1 รร. เทพศิรินทร์จนจบมัธยม 8 ขณะเรียนร่วมกับ มจ.อากาศฯ ทำหนังสืออ่านกันเองในชั้นเรียน ชื่อ "ครูตาสาน" และ "ศรีเทพ"</p> <p>2467 ขณะเรียนชั้นมัธยม 8 ครูหลวง สำเร็จวรรณกิจชวนเขียน เรื่อง ลงใน "แถลงการณ์ศึกษาเทพ- ศิรินทร์" เริ่มหัดเขียนหนังสือส่ง</p>	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคมของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
		<p>ไปในนิตยสารต่าง ๆ</p> <p>2467-2470 เป็นครูภาษาอังกฤษ สอนคำ ที่ "จ.ร.รวมการ สอน" และ "สำนักกรรมการ แปล" ร่วมกับพรรคพวก ทำ "สาส์นสหาย" ช่วงนี้ งานส่วนใหญ่ลงใน "สมาน ไมตรี"</p> <p>ราวปี 2468 จบจากเทพศิรินทร์ เข้าเรียนกฎหมายที่ ร.ร. กฎหมายของกระทรวง-- ยุติธรรมอยู่พักหนึ่ง ภายหลังลาออก</p>	<p>1. ลักษณะบุุชชน 2469</p> <p>2. อะไรกัน? 2469</p> <p>3. คำปฏิญาณของชายที่มี เมียแล้ว 2470</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคม ของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
		<p>2470-2471 ทำงานเป็นผู้ช่วย บรรณาธิการ "เสนาศึกษา และแพทยศาสตร์" สมัครเป็นผู้ช่วยล่ามที่กรม แผนที่ทหารได้ที่ 1 แต่ถูก กีดกัน ไม่คิดจะทำราชการอีก</p> <p>2472-2474</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1 มิ.ย. 2472 ก่อตั้งและเป็น บ.ก. "สุภาพบุรุษ" รายบัณฑิต - บ.ก. นสพ. "บางกอกการเมือง" - บ.ก. "ไทยใหม่" - เขียนบทความ "มนุษยภาพ" <p>ลงใน "ศรีกรุง" ทำให้ "ศรีกรุง" ถูกปิด</p>	<p>1. ลูกผู้ชาย 2471</p> <p>2. โลกสันนิบาต 2471</p> <p>3. หัวใจปรารถนา 2471</p> <p>1. ปราบพยศ 2472</p> <p>2. เล่นกับไฟ 2472</p> <p>3. ลูกพี่ลูกน้อง 2472</p> <p>4. ไชยข้อข้องใจ โดย "ชื่นใจ"</p> <p>5. อ่านาใจ 2473</p> <p>6. มารมมนุษย์ 2473</p> <p>7. แสนรักแสนแค้น 2473</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคมของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
<p>2475 เปลี่ยนแปลงการปกครอง</p> <p>2475-2481 ระยะเวลาแห่งการก้าวขึ้นสู่อำนาจของหลวงพิบูลสงคราม</p> <p>พ.ย.2476 กบฏบวรเดช</p>	<p>2476 การกวาดล้างนักหนังสือพิมพ์, หลุย คีรีวัต พระยาศรราชัย ถูกจับ</p>	<p>ก่อตั้ง "ผู้นำ" รายสัปดาห์</p> <p>- บ.ก.นสพ. "ประชาชาติ"</p> <p>- ริเริ่มก่อตั้ง "สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย"</p> <p>2477 บวช เป็นพระภิกษุที่วัดเบญจมบพิตร 1 พรรษา</p>	<p>8. ใครจะเป็นคนฟัง 2474</p> <p>9. มนุษย์ภาพ 2474</p> <p>1. สงครามชีวิต 2475</p> <p>2. ชีวิตหม่อมเจ้าอากาศฯ ในโลกหนังสือ 2476</p> <p>3. ลาก่อนรัฐธรรมนุญ 2476</p> <p>4. ทำงาน-ทำเงิน</p> <p>5. ผู้ที่มาจากโลกบริสุทธิ์</p> <p>6. เพื่อนต่างเพศ</p> <p>7. ค่ายทหารแรก</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อนักหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคมของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
<p>ก.พ.2477 หลวงพิบูลฯ ถูกลอบยิง</p> <p>มี.ค.2477 พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ</p> <p>ส.ค.2478 กมภูนายสิบ</p>		<p>- 19 ส.ค.2478 แต่งงาน กับชนิด ปรีชญากุล</p> <p>- 2479 ไปดูงานหนังสือพิมพ์ ที่ญี่ปุ่น</p>	<p>8. ความรักของประชาชน</p> <p>9. คินที่ลืมไม่ได้</p> <p>10. หจก.บาป 2477</p> <p>11. แท่งทอง 2478</p> <p>12. ข้างขึ้นข้างแรม 2478</p> <p>13. แม่ทำอะไรบ้างหนอ 2478</p> <p>14. ก่อนแต่งงาน 2480</p> <p>15. ต่อหน้าความตาย 2480</p> <p>16. ข้างหลังภาพ 2480</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคมของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
<p>2480-2490 สงครามโลกครั้งที่ 2 และอำนาจของหลวงพิบูลสงคราม</p> <p>ธ.ค.2481 หลวงพิบูลฯ เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 1-ก.ย.2486</p> <p>2484-2486 เศรษฐกิจตกต่ำ ภาวะขาดแคลน, ประกาศรัฐนิยม, ประกาศปรับปรุงอักษรไทย</p>	<p>29 ม.ค.2482 จับกุมผู้ต้องหา 51 คน ในคดียิงเป้า 18 ศพ</p> <p>- หลวงพิบูลฯ ใช้สื่อมวลชน เผยแพร่ลัทธิชาตินิยม</p> <p>- นักหนังสือพิมพ์และนักประพันธ์หลายคนหลบหนีไปจากวงการ เลิกเขียนหนังสือและปิดโรงพิมพ์</p>	<p>2482 ก่อตั้งและ ม.ก. "สุภาพบุรุษ" รายวัน</p> <p>2484 เขียนเบื้องหลังการปฏิวัติ 2475</p> <p>- เสรีไทย</p> <p>- ถูกจับกรณี "กบฏภายในประเทศ"</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. นอบ 2481 2. สิ่งมีชีวิตต้องการ 2482 3. นิด ๆ หน่อย ๆ 2482 4. หนังสือพิมพ์ 2482 5. ป่าในชีวิต 2482-2484 6. "เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475" 2484 7. หนังสือพิมพ์ในประเทศประชาธิปไตย 2484 8. นางแมวกับสาธิตา 2484 9. สุนทรีย 2485 10. เรื่องของเขา (4 เรื่อง) 11. นะไปเลียน 2485 12. ชื่นใจ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อนักหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคมของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
<p>ส.ค.2486 - เม.ย.2491</p> <p>- นายกรัฐมนตรีคนอื่น (ควง, ทวี, เสณี, ปรีดี, ถวัลย์)</p>	<p>- หนังสือพิมพ์ เป็นฝักฝ่ายรัฐบาลใช้หนังสือเป็นเครื่องมือและกดขี่ลงโทษหนังสือพิมพ์ฝ่ายตรงข้าม</p> <p>2484 - รัฐบาลใช้วิทยุเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อ กักเก็บข้อขัดแย้ง กว้างวิทยุกับหนังสือพิมพ์</p> <p>- หนังสือพิมพ์หลายฉบับ โจมตีจอมพล ป.พิบูลฯ ผู้สืบทอดอำนาจ</p> <p>- ระบบอักษรไทยถูกยกเลิก</p>	<p>2486 ทำ นสพ. "ประชามิตร-สุภาพบุรุษ" รายวัน</p> <p>2487-2488 นายกสมาคมหนังสือพิมพ์ 2 สมัยซ้อน</p>	<p>13. นพทร-กิริติ</p> <p>14. บทบาทอันหนึ่งในชีวิตการหนังสือพิมพ์ของฉันทัน 2486</p> <p>15. ข้อคิดเกี่ยวกับนวนิยาย 2487</p> <p>1. บรรณพิภพของเรา 2488</p> <p>2. สระสวาท (แปล) 2489</p> <p>3. ไปสู่ความระงับระงับแห่งจักรวาลนั้น 2489</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อนักหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจการรรมทางสังคมของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
<p>ค.ศ.2488 จอมพล ป. ถูกสอบสวนและถูกตัดสินจำคุก 5 เดือน</p>	<p>-อิทธิพลจอมพล ป. ยั้งหลงเหลือในหมู่หนังสือพิมพ์บางฉบับ</p>	<p>2490-2492 เดินทางไปศึกษาวิชาการเมืองที่ออสเตรเลียกลับมาเขียนหนังสืออยู่กับบ้าน และ "นักหนังสือพิมพ์อิสระ"</p>	<p>1. แม่ยอดยุพดี 2492 2. แกะที่พลัดฝูง 2492 3. นักบุญจากซานตัน 2492 4. กลับมาหาแม่ 2492 5. ยียวนว่าเทว 2492 6. มหามารุขของจันทิมา 2492</p>
<p>2491-2500 ยุคทมิฬ 8 เม.ย.2491 จอมพล ป. เป็นนายกฯ (2)</p>	<p>-ระบบเซ็นเซอร์กลับคืน -จับกุมนักหนังสือพิมพ์ครั้งใหญ่ -หนังสือพิมพ์ถูกห้ามเสนอข่าวกองทัพ -ห้ามวิจารณ์ข่าวต่างประเทศ</p>	<p>2494 ร่วมกับคนไทยผู้รักชาติก่อตั้ง "คณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย" เรียกร้องสันติภาพ คัดค้านสงครามเกาหลี 2495 เรียกร้องให้รัฐบาลเลิกล้มระบบเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์และให้ยกเลิก พรบ. การพิมพ์ 2488</p>	<p>7. เขาเลือกกลามาเร เนในสยาม 2492 8. ชุนยัต เซ็น (แปล) 9. เรื่องของเขา (3 เรื่อง) 10. สหบาลคนงาน 2492 11. บทความการเมืองใน "อักษรสาส์น" รายเดือน</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคมของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
<p>ท.ย.2495 กบฏสันติภาพ</p> <p>ก.ย.2496 อธิปัตย์เผ่า วางระเบียบปิดปากหนังสือพิมพ์</p>		<p>- ได้รับเลือกเป็นหัวหน้าคณะนำของไปแจกชาวน้ำที่ยากไร้ที่อีสาน</p> <p>- ถูกจับเป็นนักโทษการเมืองติดคุก 4 ปีเศษ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. คนพวกนั้น 2493 2. คำขานรับ 2493 3. ขอแรงหน่อยเถอะ 2493 4. อ้ายหนูหลงทาง 2493 5. ชีวิตแบบออสเตรเลีย 2493 6. ดูนักศึกษา มธก. ด้วยแว่นขาว 7. จนกว่าเราจะพบกันอีก 2493 8. ข้าพเจ้าได้เห็นมา เล่ม 1
<p>มิ.ย.2498 จอมพล ป. กลับจากเยือนต่างประเทศ</p> <p>2498-2500 ความขัดแย้งระหว่างเผ่า-สฤษดิ์</p>	<p>- ให้เสรีภาพมากขึ้น อนุญาตให้เปิดไฮปาร์ค</p> <p>- บุคคลสำคัญในคณะรัฐบาล เป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ โดยเกือบจะเปิดเผยนักหนังสือพิมพ์ถูกซื้อตัว</p> <p>- การที่นักการเมือง เป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ทำให้เกิด</p>		<ol style="list-style-type: none"> 1. ปรกาศใหม่ในดวงตาของเขา 2494 2. ข้าพเจ้าได้เห็นมา เล่ม 2 1. ลุงพรหมแห่งเกาะลอย 2495 2. เขาคืน 2495 3. เขาถูกบังคับให้เป็นขุนโจร 4. ข้อคิดเห็น เกี่ยวกับฐานะของสตรี ตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์ 2495

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบต่อหนังสือพิมพ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคมของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
<p>20 ต.ค. 2501 จอมพลสฤษดิ์ ทำรัฐประหาร</p>	<p>โจมตีกันเอง ในที่สุดฝ่ายจอมพลสฤษดิ์ชนะ 2500 นักหนังสือพิมพ์รวมตัวกันโจมตีการเลือกตั้ง สกปรก ประชาชนคนอ่านเขียนจดหมายแสดงความเห็นใน นสพ.</p>	<p>พ.ย.2500 ได้รับเชิญไปเยือน ไซเวียคเพื่อฉลองครบรอบ 40 ปีของการปฏิวัติไซเวียค ส.ค.2501 ได้รับเชิญเป็นผู้นำคณะผู้แทนส่ง เสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ไปเยือน สาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อจอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหาร กุหลาบจึงตัดสินใจขอลี้ภัยการเมืองอยู่ที่จีนและใช้ชีวิตอยู่ที่นั่น</p>	<p>1. กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ 2497 2. ระเบียบสังคมของมนุษย์ 2497 1. แลไปข้างหน้า 2498-2500 1. ชุคมเพลิงประชาธิปไตย 2499</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ	ผลกระทบอันเนื่องสัมพันธ์	บทบาทและกิจกรรมทางสังคม ของ กุหลาบ สายประดิษฐ์	ผลงาน
		<p>เรื่อยมาจนกระทั่งถึงแก่กรรม ในปี พ.ศ.2517</p>	<p>2. การเมืองที่มีธรรมะ</p> <p>3. ความเคารพและปฏิบัติตาม มติมหาชน 2499</p> <p>1. บทเรียนจากอดีต 2500</p> <p>2. ผู้รังสรรค์ประวัติศาสตร์ 2500</p> <p>3. เพื่อประชาธิปไตย 2500</p> <p>4. การเมืองของประชาชน 2500</p> <p>5. การบูชาอันสูงสุด 2500</p> <p>1. อุดมธรรม 2499-2500</p> <p>2. สนทนาเรื่องพุทธศาสนา 2499-2500</p> <p>1. ไปสหภาพโซเวียต 2501</p>

ฯลฯ

ที่มา : ปรับปรุงจาก สุภัณฑยา ดีระวณิช, หนังสือไอพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สู่อุบัติ 2516, หน้า 16-19.